

ปุจฉิตา, ตพพิสฺสชฺชนํ ปน กรุภาวโต
 ปจฺจา วิสฺสชฺเชตฺตํ อสฺมาปชฺชนเก ตาว
 ทสฺเสนฺโต "สพฺเพปิ ๗เปฯ น
 สฺมาปชฺชนตี"ติ อาท ยถา "วามํ มุณฺจ,
 ทกฺขิณํ คณฺหา"ติ. ตตฺถ "สพฺเพปิ"ติ อิทํ
 ปุฉฺชนาทึนํ ติณฺณํ วิเสสนํ. เต ทิ อฏฺฐนฺนํ
 สฺมาปตฺตึนํ ลากิโนปิ อลาภิโน วิย สฺมาธิสฺมึ
 อปริปริการิตาย นิโรธํ สฺมาปชฺชิตํ น
 สกฺโกณฺติ. กามจฺจนฺทาหิสมุจฺฉินฺทเนน ทิ
 สฺมาธิสฺมึ ปริปริการิตา, น ฌานาธิคม-
 มตฺเตน. อนาคามิโน, อรหนฺโตติ เอตฺถ
 สุกฺขวิปสฺสกา จ อนาคามิโน, สุกฺขวิปสฺสกา
 จ อรหนฺโตติ สุกฺขวิปสฺสกสฺสทฺโท ปจฺเจกํ
 โยเชตพฺโพ. อุกฺเขปิ เจเต สติปิ
 วิปสฺสนาพฺเล สฺมาธิพลสฺส อภาวโต นิโรธํ
 น สฺมาปชฺชนตี. อนุปฺพทฺวิหารสมฺภว-
ตณฺเณเวตฺถ สฺมาธิพลํ อิจฺฉิตพฺพํ. ปุริมกา
 ปน ตโย สติปิ สฺมาธิพลํ วิปสฺสนาพฺลสฺส
 อภาวโต, อปริปฺณตฺตา จ สฺมาปชฺชิตํ

สมบัตินั้นได้ เหล่าไหนเข้าไม่ได้ ความว่า
 ท่านอาจารย์ได้ถามถึงบุคคลผู้สามารถเข้า
 นิโรธสมบัตินั้นได้ก่อน เพราะความเป็น
 ประธานโดยแท้ ถึงอย่างนั้น ท่านอาจารย์
 เมื่อจะแสดงถึงบุคคลผู้เข้าไม่ได้ก่อน เพื่อ
 จะวิชันาคำวิชันาบุคคล ผู้สามารถจะเข้า
 นิโรธสมบัตินั้นในภายหลัง เพราะเป็น
 ความสำคัญจึงกล่าวว่า "ปุณฺชนทังสึน ๗ลฯ
เข้าไม่ได้" ดังนี้ เหมือนอย่างกล่าวคำว่า
 "จงละทางซ้าย จงถือเอาทางขวา" ฉะนั้น
 ในบรรดาคำเหล่านั้น คำว่า "ทังสึน" นี้
 เป็นคำวิเสสนะของบุคคลทั้ง ๓ มีปุณฺชน
 เป็นต้น. ด้วยว่า บุคคลเหล่านั้นแม้เป็นผู้ได้
 สมบัติ ๘ ก็ไม่สามารถจะเข้านิโรธได้
 เพราะความเป็นผู้มีใจกระทำให้บริบูรณ์ ใน
 สมบัติ เหมือนกับคนที่ไม่ได้สมบัติ ๘.
 เพราะว่าเป็นผู้กระทำให้บริบูรณ์ ใน
 สมบัติ ย่อมมิได้ด้วยการตัดนิวรณ์มีกามฉันทะ
 เป็นต้นได้เด็ดขาด ห้ามมิได้โดยเพียงการ
 บรรลุฉานไม่. ในสองบทว่า อนาคามิโน

ท.ญ.นงนุช อุณาภูล

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

จุฬาราชมนตรี ม.ท.๑-๒๕๖๕

น สกฺโกนฺตฺติ. อปริปฺพณฺตฺตา จสฺส อรหนฺโต นี้ พึงประกอบ สุขวิปัสสกา คัพฺพํ
 สงฺขารานํ น สมฺมา ปริมฺหิตฺตฺตา. เข้าที่ละบทว่า สุขวิปัสสกา จ อนาคามิโน
 สุขวิปัสสกา จ อรหนฺโต แปลว่า ทั้ง
 พระอนาคามีที่เป็นสุขวิปัสสกา และพระ-
 อรหันต์ที่เป็นสุขวิปัสสกา. ก็บุคคลทั้ง ๒ พวก
 นี้ แม้เมื่อมีวิปัสสนาผละอยู่ ก็เข้านิโรธ
 ไม่ได้เพราะไม่มีสมาธิผละ. ในการเข้า
 นิโรธสมาบัตินี้ จำปรารถนาสมาธิผละของ
 บุคคลผู้มีอนุปปวิหารธรรมเท่านั้น. ส่วน
 บุคคลทั้ง ๓ ข้างต้นแม้เมื่อมีสมาธิผละ ก็ไม่
 สามารถจะเข้านิโรธสมาบัติได้ เพราะไม่มี
 วิปัสสนาผละ และเพราะวิปัสสนาผละไม่
 ครบถ้วน. ก็ความที่วิปัสสนาผละนั้นไม่
 ครบถ้วน เพราะเหตุที่มีได้พิจารณาสังขาร
 ทั้งหลายโดยถูกต้อง.

"อฏฺฐสมาปตฺติ ๗เปฯ สมาปชฺชนฺตฺติ"ติ ท่านอาจารย์ครั้งกล่าวว่า "แต่พระ-
 วตฺวา ตตฺถ การณํ ปาฬิวเสเนว ทสฺเสตฺถ อนาคามีและพระอรหันต์ทั้งหลาย ผู้ได้
 "ทวิทํ พลฺเลทํ"ติอาทํ วุตฺตํ. ตโย จ สมาบัติ ๘ เข้าได้" ดังนี้แล้ว กล่าวคำว่า
สงฺขารานนฺตฺติ เอตฺถ ตโยติ สามิอฺตฺถ "ด้วยผละ ๒" ดังนี้เป็นต้น เพื่อจะแสดง

ท.ญ.นงนุช อุณาภูล

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

กามจณฺทวิภูษมนฺสฺส, เนกขมฺมสงฺกปฺปสฺส, อโลภปฺปธานสฺส วา ตถาปวตฺตกฺกสฺส- จิตฺตฺตฺตฺตฺส วเสน จิตฺตฺตฺส เอกกคฺคตา- สงฺขาโต โย อวิกฺเขโป, ตํ สมถผล. พุยาปาทวิภูษมนฺสฺส อพุยาปาทวิตกฺกสฺส, อโทสฺปฺปธานสฺส วา ตถาปวตฺตกฺกสฺส- จิตฺตฺตฺตฺตฺส วเสน. ถินมิทฺตวิภูษมิกาย วิภูตํ กตฺวา มนสิกรณฺณ อปฺภุจฺจิตฺตอาโลก- สณฺณาย วเสน. อุตฺตจฺจวิภูษมนฺสฺส อวิกฺเขปนสฺส^๑ สมารานสฺส วเสน. สกฺลมิจฺจาวิตกฺกวิภูษมนฺสฺส สีขาปฺต- อานาปานสฺสตีสิทฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต- ปสฺสสาสนํ วเสน จิตฺตฺตฺส เอกกคฺคตา- สงฺขาโต โย อวิกฺเขโป, ตํ สมถผลนฺติ อตฺตโยชนา.

โดยอาการต่าง ๆ ด้วยอำนาจลักษณะมี อนิจจลักษณะเป็นต้น วิปัสสนานั้นแหละ ชื่อว่าเป็นผล ตามนัยที่ได้กล่าวแล้ว เพราะเหตุนั้น จึงชื่อว่า วิปัสสนาผล. ในคำว่า ด้วยอำนาจแห่งเนกขัมมะ เป็นต้น มีคำประกอบความว่า ความไม่พึงชานอันใด กล่าวคือ ความมีอารมณ์เป็นหนึ่งแห่งจิตด้วย อำนาจเนกขัมมสังกัปปะ อันช่มกามฉันทะ หรือด้วยอำนาจกุศลจิตตูปาทที่เป็นไปอย่าง นั้น ซึ่งมีอโลภะเป็นประธาน อันนั้นชื่อว่า สมถผล. ความไม่พึงชานอันใด กล่าวคือ ความมีอารมณ์เป็นหนึ่งแห่งจิต ด้วยอำนาจ อภัยปาทวิตกอันช่มพยาบาท หรือด้วย อำนาจกุศลจิตตูปาท อันเป็นไปอย่างนั้นซึ่ง มีอโทสะเป็นประธาน อันนั้นชื่อว่าสมถผล. ความไม่พึงชานอันใด กล่าวคือความมี อารมณ์เป็นหนึ่งแห่งจิต ด้วยอำนาจอาโลก- สันญา ที่ปรากฏด้วยการมนสิการทำให้

^๑ ฉ. อวิกฺเขปสฺส.

ปจฺจตฺตวณฺณํ, ติณฺณนฺติ อตฺถโธ. ญาณจริยาหีติ
ญาณูปวตฺตหี. นิโรธสมาปตฺตียาติ นิโรธ
 สมาปชฺชุนาย^๑ ญาณ. อโยจ สมนฺพทาติ อโย
 พลทฺวอยสมนฺนาคมาทิกกา ยถาวุตฺตนิโรธ-
 สมาปตฺตือวาทา สมฺพตฺติ. อนาคามี-
ชีณาสเวติ อนาคามีโน เจว ชีณาสเว จ.

เหตุในการเข้านิโรธสมาบัตินั้น ด้วยอำนาจ
 แห่งพระบาลีนั้นเอง. บทว่า ตโย ในสอง
 บทนี้ว่า ตโย จ สงฺขารานํ เป็นปฐมวิภัตติ
 ลงในอรรถแห่งฉฐฐวิภัตติ ความเท่ากับ
 ติณฺณ. คำว่า ด้วยญาณจริยา คือด้วยความ
 เป็นไปแห่งญาณ. บทว่า นิโรธสมาปตฺตียา
 ความว่า เป็นญาณในการเข้านิโรธสมาบัติ.
 คำว่า อันสัมพทานิ ความว่า สมบัติอันนำมา
 ซึ่งนิโรธสมาบัติตามที่กล่าวแล้ว มีความ
 ประกอบด้วยผลทั้ง ๒ เป็นต้นนี้. บทว่า
อนาคามีชีณาสเว แปลว่า พระอนาคามี
 และพระชีณาสพทั้งหลาย.

๘๖๙. สมถฺพลนฺติ กามจฺจนฺทาติเก
 ปจฺจนี้กธฺมฺเม สเมตฺตีติ สมโธ, โส เอว
 ปฏิปกฺเขติ อกฺมฺปิฏฺเจน พลํ. อนิจฺจาติ-
 วเสน วิวิเธติ อากาเรติ ปสฺสตีติ
 วิปสฺสนา, สา เอว วุตฺตนเยน พลนฺติ
วิปสฺสนาพลํ. เนกขมฺมวเสนาติอาทิสฺ

๘๖๙. คำว่า สมถฺพล อธิบายว่า
 ชื่อว่าสมถะ เพราะอรรถว่า สงบ ธรรมอัน
 เป็นข้าศึกทั้งหลายมีกามฉันทะ เป็นต้น สมถะ
 นั้นแหละ ชื่อว่าเป็นผล ด้วยอรรถว่าอัน
 ธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ทั้งหลาย ให้วันไหว
 ไม่ได้. ชื่อว่าวิปัสสนา เพราะอรรถว่าเห็น

^๑ จ. นิโรธสมาปชชุนาย.

เพื่อนคุณหญิงวนิดา พูนศิริวงศ์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

แจ่มแจ้งอันข่มถีนมิทระ อันนั้นชื่อว่า
 สมถผละ. ความฟุ้งซ่านอันใด กล่าวคือ
 ความมีอารมณ์เป็นหนึ่งแห่งจิต ด้วยอำนาจ
 ความไม่ฟุ้งซ่าน คือความควบคุมไว้ซึ่งข่ม
 อุทัจจะ อันนั้นชื่อว่าสมถผละ. ความไม่
 ฟุ้งซ่านอันใด กล่าวคือความมีอารมณ์เป็น
 หนึ่งแห่งจิต ด้วยอำนาจของการพิจารณา
 เห็นการสละทิ้งหายใจเข้า และหายใจออก
 ซึ่งสำเร็จด้วยอานาปานัสสติ ที่ถึงยอดแห่ง
 การข่มมิจฉาวิตกทั้งสิ้น อันนั้นชื่อว่า
สมถผละ.

เอวํ อุปจารสุส ฌานสุส วเสน
 สมถผลํ ทสฺเสตฺวา อิทานิ ตํ อฏฺฐนฺนํ
 สมาปตฺตึนํ วเสน ปฏิปกฺขเทหิ อนภิกฺวณียตาย
 จ ผลปฺปตฺติวเสน ทสฺเสตฺ
 'ปฺรหมชฺฌาเนนา' ตีอาทิ วุตฺตํ. ตตฺถ
 นีวรณฺเต นีวรณฺนิมิตฺตํ นีวรณฺปจฺจยา. น
 กมฺปติ ฌานสมฺภกฺปิฏฺคฺคฺโล; ฌานสมฺปยุตฺต-
 สมาริ วา. โส หิ วิเสสโต อธิ

ท่านอาจารย์ครั้นแสดงสมถผละ ด้วย
 อำนาจอุปจารฌานอย่างนี้แล้ว บัณฑิตประสงค์
 จะแสดงสมถผละนั้นด้วยอำนาจสมบัติ ๘
 และด้วยอำนาจการบรรลุผล เพราะความ
 เป็นผู้อันธรมที่เป็นปฏิปักษ์ทั้งหลาย ฟุ้ง
 ครอบงำไม่ได้ จึงกล่าวคำว่า "ด้วย
ปฐมฌาน" เป็นต้น. ในบรรดาคำเหล่านั้น
 คำว่า ในเพราะนิวรรณ์ คือมีนิวรรณ์เป็นนิมิต

เพื่อนคุณหญิงวนิดา พูนศิริวงศ์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

"สมถผลน"๑ติ อธิปุเปโต. ตถา หิ ได้แก่เพราะนิวรรณ์เป็นปัจจัย. บุคคลผู้มี
เกณฺฐเจเน สมถผลนติ พลญฺโจ ปุจฺฉิตฺโต. ความพร้อมเพรียงด้วยฌาน หรือสมาธิที่
อุทฺธจฺเจติ อุทฺธจฺจนิมิตฺตํ. อุทฺธจฺจสหคต- สัมปยุตด้วยฌาน ย่อมไม่หวั่นไหว. ก็สมาธิ
กิลเลเสติ อุทฺธจฺเจเน สมฺปยุตฺตโมหอิริกาตี- อันสัมปยุตด้วยฌานนั้น ท่านประสงค์เอาว่า
กิลเลเสเหตุ. ขณฺเฑติ อุทฺธจฺจสมฺปยุต- "สมถผละ" ในที่นี้โดยพิเศษ. จริงอย่างนั้น
จตุกฺขณฺฐนิมิตฺตํ. น กมฺปตีติอาทีนึ คำว่า ชื่อว่าสมถผละ ด้วยอรรถว่าอะไร
อณฺณมณฺณเวจฺจนานึ. กมฺปฺนึ ภา ความว่า ท่านถามถึงความหมายของผละ.
จานาปกโม. จลนํ ปริพฺภมณํ. เวธนํ คำว่า ในเพราะอุทฺธจฺจะ คือ มีอุทฺธจฺจะ
สนฺตสนํ? อุทฺธจฺเจ น กมฺปตี, อุทฺธจฺจ- เป็นนิमित. คำว่า ในเพราะกิลเลสที่สหคต
สหคตกิลเลสํ น จลตี, อุทฺธจฺจสหคตฺกฺขณฺเฑ กัปฺอุทฺธจฺจะ คือ เพราะมีกิลเลสอันมีโมหะ
น เวธตีติ ภา โยเชตพฺพํ. อุทฺธจฺจคฺคทณฺเฑ- และอิริกะเป็นต้น ซึ่งสัมปยุตกับอุทฺธจฺจะ
เจตฺถ สมถสฺส อุชฺชุปฺปิภฺกฺขตาย ตทภิกฺกวเณ เป็นเหตุ. คำว่า ในเพราะขันธ คือมี
ผลปฺปตฺตติหฺสฺสนตฺถํ. เตเนตํ อฏฺฐจฺนฺนมฺปิ ขันธ ๔ ที่สัมปยุตกับอุทฺธจฺจะเป็นนิमित.
สมาปตฺตึนํ สาธาธวโต กิจฺจจาติสยทสฺสนํ บทว่า น กมฺปตี เป็นต้น เป็นไวพจน์ของกัน
ทญฺจพฺพํ. อิทํ สมถผลนติ ยายํ เนกฺขมฺมาตี- และกัน. อีกอย่างหนึ่ง ความไหว ได้แก่
วเสณ ลหุชฺชาย จิตฺเตกคฺคตาย นึวธนาทีหิ ความไปปราศจากฐาน. ความหวั่น ได้แก่
อกมฺปนียตา, ตานึ จ อภิภวิตฺตวา อวฏฺฐจฺจานํ, ความหมุนไปรอบ. ความสั่น ได้แก่ ความ
อิทํ สมถผลํ. แล่นไป. พึงประกอบความว่า ย่อมไม่ไหว
ในเพราะอุทฺธจฺจะ ย่อมไม่หวั่นในเพราะ

๑ จ. สนธวานํ.

กิเลสอันสทรคตด้วยอุทัจจะ หรือว่าย่อม
ไม่สิ้นในเพราะชั้นธอันสทรคตด้วยอุทัจจะ.
ก็ในอธิการนี้ ศัพท์ว่าอุทัจจะก็เพื่อแสดง
ความบรรลุผลด้วยความครอบงำอุทัจจะนั้น
เพราะความเป็นปฏิปักษ์โดยตรง ต่อสมณะ.
ด้วยเหตุนี้ ข้อนี้พึงเห็นว่าเป็นการแสดง
ความพิเศษ แห่งกิจโดยทั่วไปแก่สมาบัติ
ทั้ง ๘. คำว่า นี้ สมณผล ความว่า ความ
ที่ธรรมอันเป็นปฏิปักษ์ มีนิวรรณ์เป็นต้นพึงให้
หวั่นไหวไม่ได้ เพราะความที่จิตมีอารมณ์
เป็นหนึ่ง ที่ได้ด้วยอำนาจเนกขัมมะเป็นต้น
นี้ใด ก็ความตั้งลงโดยครอบงำนิวรรณ์เป็นต้น
เหล่านั้น นี้ชื่อว่า สมณผล.

อิทานิ วิปัสสนาพลํ นิสฺเสสนฺโต^๑ บัดนี้ ท่านอาจารย์เมื่อจะแสดงไข
ยสุมา วิปัสสนา สงฺเขปโต สคฺคฺทฺติ วิปัสสนาผลต่อไป เพราะวิปัสสนาว่าโดย
อนุปัสสนาธิ สงฺกฺทฺทิตา, ตสุมา ตโต ตโต สังเขปท่านสงเคราะห์ด้วยอนุปัสสนา ๗
สมาปตฺตฺติโต วุฏฺฏาย ตาสํ วเสน อนุปัสสนา อย่าง ฉะนั้นโยคาวจรพึงออกจากสมาบัติ
กาตพฺพา, ตตฺตฺเกเนว เจตฺถ อนุปัสสนา- นั้น ๆ แล้วกระทำการพิจารณาเห็นด้วย

^๑ ฉ. นิตฺทิสฺสนฺโต.

กิจจํ ปริปัญญํ โทศิตี "อนิจจานุสัสสนา อำนาจอนุสัสสนาทั้ง ๑ นั้น และกิจแห่ง
วิปัสสนาผล ฯเปฯ ปฏินิสัสคกานุสัสสนา อนุสัสสนาในที่นี้ ย่อมเป็นอันครบถ้วนได้ด้วย
วิปัสสนาผลนุ"ติ สรุบโต หสฺเสตฺวา บุน อากาการเพียงเท่านั้นนั่นเอง เหตุนั้น ท่าน
 ตา เหฏฺฐา วุตฺตนเยน วิสยวิภาเคน อาจารย์ครั้งแสดงโดยสรุปว่า "อนิจจานุ-
หสฺเสตฺ "รูเป อนิจจานุสัสสนา"ติอาทิ ปัสสนา ชื่อว่าวิปัสสนาผล ฯฯ
 วุตฺตํ. อิทาปิ ปฏิปกฺขเทหิ อนภิกฺขเวนียตาว ปฏินิสัสคกานุสัสสนา ชื่อว่าวิปัสสนาผล"
 พลญฺโจติ หสฺเสตฺ "เกณฺญฺเจเน วิปัสสนา- คังนี้แล้ว ประสงค์จะแสดงอนุสัสสนา
ผลนุ"ติอาทิ อารทฺธํ. ตตฺถ อวิชฺชายาติ เหล่านี้โดยจำแนกอารมณ์ตามนัยที่ได้กล่าว
 ทฺวาหสฺสุ อกุสลจิตฺตูปปาเทสุ อวิชฺชานิมิตฺตํ. แล้วในหนหลังต่อไป จึงเริ่มคำว่า "การ
อวิชฺชาสทคฺคกิลเสตฺติ อวิชฺชาสมฺปยุตฺต- พิจารณาเห็นความไม่เที่ยงในรูป" คังนี้
 โลกโทสาทิกิลเสวตฺตุนิมิตฺตํ. เสสฺส เหฏฺฐา เป็นต้น. แม้ในที่นี้ เพื่อจะแสดงว่า ภาวะที่
 วุตฺตนยตฺตา สุวัญญเยยฺยเมว. อวิชฺชาคทณฺ์ เป็นธรรมชาติอันธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ทั้งหลาย
 เจตฺถ วิปัสสนาย อฺชฺชปฏิปกฺขตาย ครอบงำไม่ได้ เป็นความหมายของผล
 ตทภิกฺเวเน พลปฺปตฺติหสฺสนตฺถํ. เตเนตฺติ ฉะนั้นท่านอาจารย์จึงเริ่มคำว่า "ชื่อว่า
 สตฺตุนนฺมฺปิ อนุสัสสนานํ สาธารณโต วิปัสสนาผล เพราะอรรถว่าอะไร" คังนี้
 กิจฺจาติสยหสฺสนํ ทฺฐพฺพํ. อิทํ วิปัสสนา- เป็นต้น. ในบรรดาคำเหล่านั้น คำว่า
ผลนุติ ยายํ อนิจฺจานุสัสสนาทิวเสน ในเพราะอวิชชา คือเพราะอวิชชาเป็นนิมิต
 ลทฺธสฺส วิปัสสนาภาณสฺส นิจฺจสณฺณาทินิมิตฺตํ ในอกุสลจิตฺตูปปาท ๑๒ ดวง. คำว่า

^๑ ฉ. อวิชชาย สมฺปยุตฺต.

อกมฺปนียตา, ตา จ อภิกฺขิตฺวา อมฺภูจฺจํ,
อิทํ วิปฺสฺสนาผลํ.

ในเพราะกิเลสที่สทรคตกับอวิชา คือ
เพราะมีวัตถุแห่งกิเลส มีโลหะโทสะเป็นต้น
อันสัมปยุตกับอวิชาเป็นนิमित. คำที่เหลือ
พึงรู้ได้โดยง่ายที่เดียว เพราะมีนัยได้กล่าว
แล้วในหนหลัง. ก็ศัพท์ว่า อวิชา ในที่นี้
เพื่อจะแสดงการบรรลุผลด้วยการครอบงำ
อวิชานั้น เพราะอวิชาเป็นปฏิภักษตรงต่อ
วิปัสสนา. ด้วยเหตุนี้ ชื่อนี้พึงเห็นว่าเป็น
การแสดงความพิเศษแห่งกิจโดยทั่วไป แก่
อนุปัสสนาทั้ง ๑. คำว่า นี้วิปัสสนาผล
ความว่า ความที่วิปัสสนาญาณอันได้ด้วย
อำนาจอนิจจามุขสันนาเป็นต้น อันธรรมที่
เป็นปฏิภักษให้หวั่นไหวไม่ได้ เพราะมี
นิจจสัญญาเป็นต้นเป็นนิमित และการครอบงำ
นิจจสัญญาเป็นต้นเหล่านั้นตั้งลงนี้ได้ นี้ชื่อว่า
วิปัสสนาผล.

วิตกฺกวจิอารา วจีสังขารา วาจํ
สงฺขโรนฺติ ปวตฺเตนฺตฺติ กตฺวา. เตนาท
"ปุพฺเพ โข อวฺโส วิสาข วิตกฺกเกตฺวา

วิตกฺกวจิ ชื่อว่าวจีสังขาร . เพราะ
ทำคำอธิบายว่าขรุ้งแตงวากา ก็ยังวากา
ให้เป็นไป. ด้วยเหตุนี้ ท่านพระธรรม-

คุณประณีติ เพ่งศรี

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

วิชาเรตฺวา ปจฺฉา วาจํ ภินฺทติ, ตสฺมา ทินนาเถรีจึงได้กล่าวว่า "คุณอรุโสภา
 วิตกกุวิจารา วจีสังขารโ"ติ? เต ปน วิชาชะ บุคคลตรีกตรองก่อนแล้วจึงเปล่ง
 ทุคฺติยชฺฌาเน วุปฺสนฺตา โหนฺตฺติ อาท วาจาในภายหลัง เพราะเหตุนั้น วิตกกุวาร
 "ทุคฺติยชฺฌานํ ๗เปฯ ปฏฺิปปสฺสทฺธา โหนฺตฺติ"ติ. จึงชื่อว่า วจีสังขาร" ดังนี้. ก็วิตกกุวาร
 กาเยน สงฺขริยนฺตฺติ กายสงฺขาราท, เหล่านั้น ย่อมเป็นอันเข้าไปสงบในทุคฺติยฌาน
 อสฺสสาสฺปสฺสาสา. ตถา หิ วุคฺตํ เพราะเหตุนั้น ท่านอาจารย์จึงกล่าวว่า
 "อสฺสสาสฺปสฺสาสา โช อรุโสภา วิชาชะ "วิตกกุวาร คือวจีสังขารของผู้เข้าทุคฺติยฌาน
 กายิกา เอเต ธมฺมา กายปฏฺิพฺพทฺธา, ย่อมระงับ". ลมอัสสาสะและลมปัสสาสะ
 ตสฺมา อสฺสสาสฺปสฺสาสา กายสงฺขารโ"ติ? ชื่อว่า กายสังขาร เพราะความหมายว่า
 เต ปน ยสฺมา จตุคฺตชฺฌาเน วุปฺสนฺตา อังกายปรุ่่งแต่่งขึ้น. จริงอย่างนั้น ท่าน
 โหนฺตฺติ, ตสฺมา อาท "จตุคฺตชฺฌานํ พระธรรมตินนาเถรีได้กล่าวไว้ว่า "คุณ
 ๗เปฯ ปฏฺิปปสฺสทฺธา โหนฺตฺติ"ติ. จิตฺเตน อรุโสภาวิชาชะ ลมอัสสาสะและลมปัสสาสะ
 สงฺขริยนฺตฺติ จิตฺตสงฺขาราท, สณฺญา เวทนา. ธรรมทางกายเหล่านั้นแล้ว เป็นของเนื่อง
 ตถา หิ วุคฺตํ "สณฺญา จ เวทนา จ ด้วยกาย เพราะเหตุนั้น ลมอัสสาสะและ
 เจตสิกาท เอเต ธมฺมา จิตฺตปฏฺิพฺพทฺธา, ลมปัสสาสะ จึงชื่อว่ากายสังขาร". ก็
 ตสฺมา สณฺญา จ เวทนา จ เพราะลมอัสสาสะ และลมปัสสาสะเหล่านั้น
 จิตฺตสงฺขาราท"ติ? เต ปน ยสฺมา นิโรธํ ย่อมเป็นอันเข้าไปสงบในจตุคฺตชฺฌาน ฉะนั้น
 สมากปฺนฺนสฺส วุปฺสมนฺตฺติ, ตสฺมา วุคฺตํ ท่านอาจารย์จึงกล่าวว่า "กายสังขารคือ

๑ ม. มุ. ๑๒/๕๕๐, ส. สฬา. ๑๘/๓๖๑.

คุณประณีติ เพ่งศรี

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

วา อินทริยาธิปัตติเหตุมคฺคปจฺจยาทิวเสณ
 สาคีสยปจฺจยภูเตน เสสา มคฺคผลธมฺมา
 จริตา ปวตฺติตาติ กตฺวา ตถา วุตฺตํ.
 สมาธิจริยาสุปี เอเสว นโย. อิมาทิ
โสฬสทิติ อฏฺฐนฺนํ อณฺุสฺสนานํ, อฏฺฐนฺนณฺุ
 มคฺคผลญาณานํ วเสณ อิมาทิ โสฬสทิติ
 ญาณปวตฺติติ.

ญาณจริยา ท่านอาจารย์กล่าวไว้อย่างนั้น
 เพราะกระทำอธิบายว่า การกล่าวมรรค
 และผลสมาบัติว่าเป็นญาณจริยา เพราะ
 ความที่ธรรมคือมรรคและผล มีญาณเป็น
 ประธาน อีกอย่างหนึ่ง ธรรมคือมรรคและ
 ผลที่เหลือ อัญญาซึ่งเป็นปัจจัยมีความพิเศษ
 ยิ่งให้เป็นไปแล้ว คือให้ดำเนินไปแล้วด้วย
 อำนาจเป็นอินทริยปัจจัยอธิปัตติปัจจัย เหตุ-
 ปัจจัย และมรรคปัจจัยเป็นต้น. แม้ใน
 สมาธิจริยา ก็มีนัยนี้. คำว่า ด้วยญาณ-
จริยา ๑๖ เหล่านี้ ได้แก่ด้วยความเป็นไป
 แห่งญาณ ๑๖ คืออณฺุสฺสนา ๘ และมรรค-
 ญาณผลญาณ ๘.

นวทิติ สมาธิจริยาทิติ อฏฺฐ
 สมาปตฺตติโย อฏฺฐ สมาธิจริยา, ตาสํ
 อุปจารสมาธิ อุปจารสมาธิภาวนาสามณฺเณ
 เอกา สมาธิจริยาติ เอวํ นวทิติ สมาธิ-
 จริยาทิติ. เตนาท "ปจฺมชฺฌานํ สมาธิ-
จริยา"ติอาทิติ. ปจฺมชฺฌานปฏฺฐิตาทิติ

คำว่า ด้วยสมาธิจริยา ๙ ความว่า
 ด้วยสมาธิจริยา ๙ อย่างนี้ คือ สมาบัติ ๘
 นับเป็นสมาธิจริยา ๘ อุปจารสมาธิของ
 สมาบัติเหล่านั้น นับเป็นสมาธิจริยา ๑
 ด้วยความเป็นอุปจารสมาธิภาวนาเสมอกัน.
 ด้วยเหตุนี้ ท่านอาจารย์จึงกล่าวว่า

คุณหญิงโลมศรี คำภู และคณะ
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

"สัญญาเวทียติ
โทนตี"ติ.

๗เปฯ

ปฏิบัติสัทธา

ลมอัสสาสะ

และลมปัสสาสะของผู้เข้า

จตุตถฌานย่อมระงับ" ดังนี้. สัญญา เวทนา
ชื่อว่าจิตตสังขาร เพราะอันจิตปรุงแต่งขึ้น.
จริงอย่างนั้น ท่านพระธรรมทินนาเถรีได้
กล่าวไว้ว่า "สัญญาและเวทนาเจตสิกธรรม
เหล่านั้น เนื่องด้วยจิต เพราะเหตุนี้สัญญา
และเวทนาจึงชื่อว่าจิตตสังขาร" ดังนี้.
ก็จิตตสังขารเหล่านั้น เพราะเมื่อบุคคลเข้า
นิโรธ ย่อมเข้าไปสงบ ฉะนั้นท่านอาจารย์
จึงกล่าวว่า "จิตตสังขารคือสัญญาและ
เวทนาของผู้เข้าสัญญาเวทียนิโรธ ย่อม
ระงับ" ดังนี้.

ฌาณจริยาสุ วิวัฏฏานุปัสสนาค-
กทณเนว ตสฺส อาทิกฺขตา เสสานุปัสสนาปิ
คหิตาว โทนฺติ ตทวินาภาวโต. มคฺโค
ฌาณจริยา, ผลสมาปัตติ ฌาณจริยาติ
มคฺคผลสมาปัตตินิ ฌาณจริยาภาววจนํ
มคฺคผลธมฺมานํ ฌาณุปธานตฺตา, ฌาณ

ด้วยการถือเอาวิวัฏฏานุปัสสนา ใน
ฌาณจริยาทั้งหลายนั้นเอง ย่อมเป็นอัน
ถือเอาแม้อนุปัสสนาที่เหลือ อันเป็นเบื้องต้น
ของวิปัสสนาพละนั้น เพราะไม่เว้นอนุ-
ปัสสนาที่เหลือนั้น วิวัฏฏานุปัสสนาจึงมีได้.
คำว่า มรรค ชื่อฌาณจริยา ผลสมาบัติชื่อ

วิตกกโก จากติอาทิ นานาวชฺชนุปจารวเสน
 วุคฺคตฺตํ ทฏฺฐพฺพํ, อุปริสมาปตฺตึนฺนํ
 อุปจารสฺส ตเถว วุคฺคตฺตํ. น ทิ
 เอกาวชฺชเน จตฺตถชฺฌานาทีอุปจาเร
 ปีตีอาทโย สมฺภวานฺติ. เอกถ
 จ "ปฺรชฺฌมานปฏฺฐิลาทถายา"ติอาทิวจเนน
 อุปจารสมาธิสฺสาปิ ปาริปุรี อิจฺฉิตพฺพาทิ
 ทสฺเสตี. ที ปเนตถ สมถพลสมาธิจริยานํ
 นานตฺตํ, ที วา วิปสฺสนาพลโลกิยฌาน-
 จริยานํ. ยถา สมถพลเปี "เนกขมฺม-
 วเสนา"ติอาทีนา อุปจารสมาธินา สทุธิ
 อฏฺฐสฺส สมာปตฺตึสฺส อปฺปนาสมาธิเยว
 วุคฺคโต, ตถา สมาธิจริยาสฺส, วิปสฺสนา-
 พลโลกิยฌานจริยาสฺส จ วิปสฺสนาว
 วุคฺคตฺตํ ? กิณฺจปิ วุคฺคตา, วิวฏฺฐานุปสฺสนา
 ปนสฺส^๑ ปุเรจเรณานาทีวิปสฺสนาพล อวุคฺคตา
 เอว ฌานจริยาสฺส วุคฺคตา. อปีจ ปฏฺฐิกุเขที
 อกมฺปิยภูโจ พลภูโจ, ปถจฺจนฺนํ วสฺสีกาวานํ

"ปฐมฌาน ชื่อว่าเป็นสมาธิจริยา" ดังนี้
 เป็นต้น. คำว่า วิตกกโก เพื่อประโยชน์แก่
การได้ปฐมฌาน เป็นต้น ฟังเห็นว่าท่าน
 อาจารย์กล่าวไว้ ด้วยอำนาจเป็นอุปจาร-
 สมาธิมีอวัชชนะต่างกัน เพราะแม้อุปจาร
 แห่งสมาบัติชั้นสูงขึ้นไป ท่านก็กล่าวไว้
 อย่างนั้น. ก็ธรรมทั้งหลายมีปีติ เป็นต้น ย่อม
 เกิดในอุปจารแห่งจตุตถฌาน เป็นต้น ใน
 อวัชชนะเดียวกันก็หาไม่ได้. ก็ในที่นี้ ด้วย
 คำว่า "เพื่อประโยชน์แก่การได้ปฐมฌาน"
 เป็นต้น ท่านอาจารย์ย่อมแสดงว่า จำ
 ปรรณาคความบริบูรณ์แม้แห่งอุปจารสมาธิ.
 มีคำถามว่า ก็ในที่นี้ อะไรเป็นความต่างกัน
 ของสมถพลและสมาธิจริยา หรืออะไรเป็น
 ความต่างกันของวิปัสสนาพลและฌานจริยา
 ที่เป็นโลกิยะ. ท่านได้กล่าวอัปนาสมาธิ
 อย่างเดียวไว้ในสมาบัติ ๘ กับอุปจารสมาธิ
 ด้วยคำว่า "ด้วยอำนาจเนกขัมมะ" เป็นต้น

^๑ ฉ. ปน.

คุณหญิงโลมศรี คำภู และคณะ
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๖๑

วเสน สุจิตตภา จริยปฏิ, เอเตเนว
สมถผลสมาธิจริยานมปิ นานตคฺ สํวณฺณิตนฺติ
ทฏฺฐพฺพํ.

แม้ในสมถผละ ฉันใด ท่านก็ได้กล่าว
วิปัสสนาอย่างเกี่ยวไว้ในสมาธิจริยา และ
ในวิปัสสนาผละและญาณจริยา ที่เป็นโลกิยะ
ไว้คั้งนี้ ? ข้อนี้ ตอบว่า ท่านกล่าวไว้ก็จริง
ถึงอย่างนั้น วิวัฏฏาณุปัสสนาที่มีได้กล่าวไว้
เลยในวิปัสสนาผละ มีญาณที่เป็นปุเรจระ
เป็นต้น ก็ได้กล่าวไว้แล้วในญาณจริยา
ทั้งหลาย. อีกประการหนึ่ง อรรถที่ธรรม
อันเป็นปฏิปักษ์ทั้งหลาย ให้หวั่นไหวไม่ได้
เป็นต้น เป็นอรรถของผละ ความเป็นผู้
สั่งสมดีแล้ว คัวยอำนาจความเป็นผู้มีวิ
๕ อย่าง เป็นอรรถของจริยา คัวยเหตุนี้
แหละพึงทราบว่ ท่านได้สังวรณาคความ
ต่าง แม้แห่งสมถผละและสมาธิจริยาแล้ว.

วสีภาวตา ปณฺญาตี เอตฺถ วโส
เอตสฺส อตฺถิตี วสี, ตสฺส ภาโว วสีภาโว,
สา เอว วสีภาวตา. "วสีโย"ติ ปน
ปาพียํ, อิตฺถิลิงฺกวเสน วุตฺตคฺคฺตา ตาโย
ทสฺเสตฺถ "วสีตี ปณฺจ วสีโย"ติอาที วุตฺตํ.

ในคำว่า วสีภาวตาปัญญา นี้ มี
วิเคราะห์คั้งนี้ ความชำนาญมีอยู่แก่บุคคลนี้
เหตุนั้น บุคคลนี้ชื่อว่าวสี (ผู้มี ความชำนาญ)
ภาวะแห่งบุคคลผู้มีความชำนาญนั้น ชื่อว่า
วสีภาโว (ความเป็นผู้มี ความชำนาญ)

คุณหญิงโลมศรี คำภู และคณะ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

คตฤ ฌานํ อวชฺเชนตสฺส นีรุตฺรํ
 ฌานงฺเคสฺส จิตฺตปฺปวตฺตตนสมตฺตตา
อวชฺชนวสี. สฺมาปชฺชิตฺกามสฺส สีมํ ฌานํ
 สฺมาปชฺชนสมตฺตตา สฺมาปชฺชนวสี.
 อจฺจรามตฺตํ วา กติปยจฺจรามตฺตํ วา ฌนํ
 ฌานํ จเปตฺถ สฺมตฺตตา อธิฏฺฐานวสี. ตเถว
 ลหุํ วุฏฺฐาตฺถ สฺมตฺตตา วุฏฺฐานวสี.
ปจฺจเวกฺขณวสี ปน อวชฺชนวสียา เอว
 สิขฺตติ. ปจฺจเวกฺขณชวนาเนว ทิ คตฤ
 อวชฺชนานนฺตรานีติ. อยเมตฺถ สงฺเขโป,
 วิตฺถาโร ปน เหนฺจสา อากโต เอว.
 อยณฺจ วสีภาโว สฺมาธิจฺริยานํ วเสน
 วุตฺโต. ฌานจฺริยาสุ ปน โลกุตฺตรานํ
 ฌานจฺริยานํ วสีภาวปาทนกิจฺจํ นาม
 นตฺถิ. ปฏฺธิปกฺขสฺส สุวิทฺตคฺตฺตา สภาวสิทฺโธ
 คตฤ วสีภาโว, โลกิยานํ ปน ปคฺคณพลว-
 ภาวปาทเนน วสีภาโว ลพฺภเตว.

วสีภาวตา ก็คืออันนั้นนั่นแหละ. ก็เพราะ
 ในพระบาลี ท่านกล่าวไว้เป็นอติถัสลิ่งค์ว่า
 "วสีโย" ท่านอาจารย์จึงกล่าวว่า "วสีติ
ปณฺจ วสีโย" ข้อว่า วสี ได้แก่ วสี
 ๕ ประการคั้งนี้ เพื่อแสดงวสีเหล่านั้น
 แหละ. ในวสีทั้ง ๕ นั้น ความเป็นผู้สามารถ
 ในการยังจิตให้ดำเนินอยู่ในองค์ฌาน ไม่มี
 ระหว่างของผู้หนักหน่วงฌาน ชื่อว่า อวชฺชน-
วสี. ความเป็นผู้สามารถเข้าฌานได้
 รวดเร็วของผู้ใคร่จะเข้าฌาน ชื่อว่า
สฺมาปชฺชนวสี. ความเป็นผู้สามารถจะยัง
 ฌานได้ตลอดขณะชั่วลัดนิ้วมือ หรือชั่วสอง-
 สามลัดนิ้วมือ ชื่อว่า อธิฏฺฐานวสี. ความเป็น
 ผู้สามารถจะออกได้อย่างฉับพลัน อย่างนั้น
 แหละ ชื่อว่า วุฏฺฐานวสี. ส่วน ปจฺจเวกฺขณวสี
 ย่อมสำเร็จด้วยอวชฺชนวสีนั่นเอง. ด้วยว่า
 ปจฺจเวกฺขณชวณะทั้งหลายนั้นเทียว มี
 อวชฺชนวิถิเป็นลำดับแล. นี้เป็นความย่อ
 ในที่นี้. ส่วนความพิสการได้มาแล้วใน
 หนหลังนั้นเทียว. ก็วสีภาวะนี้ ได้กล่าวไว้

วสฺทธรรมรคฺคมาภฺยกา ป.ท.๘-๓๓๖

ด้วยอำนาจสมาธิริยาทั้งหลาย. อนึ่ง ใน
 บรรดาญาณริยาทั้งหลาย ขึ้นชื่อว่ากิจที่จะ
 ทำให้ถึงวสีภาวะ แห่งญาณริยาทั้งหลายที่
 เป็นโลกุตระไม่มี. วสีภาวะในญาณริยาที่
 เป็นโลกุตระเหล่านั้น สำเร็จโดยสภาวะ
 เพราะกำจัดธรรมอันเป็นปฏิพัทธ์ได้เด็ดขาด
 แล้ว ส่วนสำหรับญาณริยาที่เป็นโลกียะ
 ทั้งหมด ย่อมได้วสีภาวะด้วยการให้ถึง
 ความเป็นธรรมคล่องแคล่ว และมีกำลัง
 ที่เคียว.

๘๗๐. อุกกุฏจนิทเทโสติ อนวเสส-
นิทเทโส. จททสทธิ ญาณริยาหิ โหติ
อคฺคกมคฺคผลานํ อนธิคตตฺตาคี. ยฺหิ
เอวนฺติ ยฺหิ อุกกุฏจนิทเทสวเสน "โสฬสทธิ
 ญาณริยาหิ" ติ วุตฺตํ, ตโต อวกํสวเสนปิ
อิจฺฉิตพฺพํ, เอวํ สนฺเต กิ น โหติ
นิโรธสมาปชฺชนนฺติ อธิปฺปาโย. ปณฺจ
กามคฺคา วตฺตญฺจตา เอตสฺส สนฺตีติ
ปณฺจกามคฺคิโก, กามราโค. อปฺปหีนฺตฺตา

๘๗๐. คำว่า เป็นนิเทศอย่างสูงสุด
 คือเป็นนิเทศที่ไม่มีส่วนเหลือ. ชื่อว่า ย่อมมี
ด้วยญาณริยา ๑๔ เพราะพระอนาคามียัง
 มิได้บรรลุมรรคผลอันเลิศ. คำว่า ถ้า
อย่างนั้น อธิบายว่า ถ้าท่านกล่าววว่า
 "ด้วยญาณริยา ๑๖" ดังนี้ ด้วยอำนาจเป็น
 นิเทศอย่างสูงสุด ก็จำปรารภณาแม้เกี่ยวกับ
 นิเทศอย่างต่ำกว่านั้น เมื่อเป็น อย่างนั้น
 การเข้านิโรธก็จะ มีหรือ. กามคุณ ๕ อัน

อสมุจฉินฺนตฺตา. น หิ กามราคสฺส เป็นวัตถุมีอยู่แก่กามราคะนี้ เหตุนี้
 วิกขมฺภนฺนปฺทานมตฺตํ นิโรธสฺส อธิฏฺฐานํ กามราคะนี้ ชื่อว่า ปณฺจกามคฺฉิโก (มีปัญจ-
 ภวิตํ สกฺโกติ. ตสฺมาติ สมาธิปาริปนฺนิกสฺส^๑ กามคฺฉ). เพราะท่านยังละไม่ได้ คือ
 กามราคสฺส สุปฺหิณฺนตฺตา. เอเตน กามํ เพราะท่านยังตัดไม่ได้เด็ดขาด. เพราะ
 มคฺคผลฉลาณจริยา โลกียฉลาณสมาธิจริยา เพียงแต่การละด้วยการข่มกามราคะ ย่อม
 วย นิโรธสมาปชฺชเน สรุเปเน น ไม่สามารถ เพื่อจะเป็นการยังนิโรธได้.
 วินยฺชชฺชนฺติ ททา อปฺปวตฺตฺนโต, ตสฺส คำว่า เพราะเหตุนี้ คือ เพราะละกาม-
 ตสฺส ปน ปฏฺิปกฺขสฺส สมุจฉินฺนทเนน ราคะอันเป็นข้าศึกต่อสมาธิได้ทีแล้ว. ด้วย
 พลจริยานํ วิเสสฺปจฺจยตาย นิโรธ- คำนี้ ท่านอาจารย์ย่อมแสดงว่า ฉลาณจริยา
 สมาปตฺตฺติยา อธิฏฺฐานํ โทศฺติติ ทสฺเสติ. ในมรรคและผล ย่อมไม่ประกอบโดยรูป
เอสาคิ อนาคามี. อิทฺถิ "นิโรธา ของตนในการเข้านิโรธสมาบัติ เพราะยัง
 วุฏฺฐหนฺตสฺสา"ติอาทิวจฺนํ อนาคามีโนว ไม่เป็นไปในเวลานั้น เหมือนกับสมาธิจริยา
 นิโรธา วุฏฺฐานํ สนฺธาย วุตฺตํ "เนวสณฺณา- ในโลกียฉลาณ โดยแท้ ถึงอย่างนั้น การยัง
 นาสณฺณายตนกฺสฺสนฺ"ติ^๒ วจนฺโต, อณฺณธา นิโรธสมาบัติก็ย่อมมีได้ เพราะผลและ
 "เนวสณฺณานาสณฺณายตนกิริยา"ติ วุจฺเจยฺย. จริยาเป็นปัจจัยพิเศษ ด้วยการตัดธรรมอัน
 เป็นข้าศึกนั้น ๆ ได้เด็ดขาด. บทว่า เอส
โยค อนาคามี. ก็คำว่า "ของผู้ออกจาก
 นิโรธสมาบัติ" เป็นต้นนี้ ตรีศํหมายถึง การ

^๑ ม. สมาธิปาริพนฺนิกสฺส.

^๒ อภ. ป. ๔๐/๑๖๔.

ออกจากนิโรธ ของพระอนาคามีอย่างเดี่ยว เพราะพระบาลีว่า "เนวส์ญฺญานา สญฺญายตน กุศล" เมื่อถือเอาความอย่างอื่น ก็ควรตรัสว่า "เนวส์ญฺญานา สญฺญายตน กิริยา".

๘๖๑. "ปัญจโวการภเว"ติ กสฺมา วุตฺตํ, นนุ จตุโวการภเวปี อรูปชฺฌานวเสณ ยถารหํ ออนุปฺพสมายตฺตติ ลพฺภตฺตติ ? กามํ ลพฺภตฺติ, สวา ปน "อนุปฺพสมายตฺตติ"ติ น วุจฺจติ เอกเทศภาวโต. อฏฺฐสมายตฺตติ- วเสเนว จ "อนุปฺพสมายตฺตติ"ติ วุจฺจตฺตติ ทสฺเสนฺโต อาท "ปจฺมชฺฌานา ทินํ อฺปฺปตฺตติ นตฺถิ"ติ. วตฺตสฺส อภาวาทิ ททยวตฺตโน อภาวาทิ วทนฺติ, กรชกายสงฺฆาตสฺส ปน วตฺตโน อภาวาทิ อตฺโต. ยถิ ทิ อารุเป นิโรธํ สมายชฺเชยฺย, จิตฺตเจตฺตสิگانํ, อณฺณสฺส จ กสฺสจิ อภาวโต อปณฺณตฺตติโกว ภเวยฺย ออนุปาทิสาย นิพฺพานธาตฺตยา ปรินิพฺพตฺตสิโส. กิณฺจายํ อฺปาทาย นิโรธํ สมายนฺโนติ วุจฺเจยฺย, กิ วา

๘๖๑. ถามว่า ท่านกล่าวว่า "ในปัญจโวการภพ" ตั้งนี้ไว้เพราะเหตุไร, แม้ในจตุโวการภพ ก็ได้อนุปฺพสมายตฺตติตามควร ด้วยอำนาจอรุณามิใช่หรือ ? ตอบว่า ได้ก็จริง แต่การเข้าสมาบัตินั้นไม่เรียกว่า "อนุปฺพสมายตฺตติ" เพราะเป็นแต่เอกเทศ. ท่านอาจารย์เมื่อจะแสดงว่า ก็ท่านเรียกว่า "อนุปฺพสมายตฺตติ" ด้วยอำนาจสมาบัติ ๘ นั้นเอง จึงกล่าวว่า "ความเกิดขึ้นแห่งรูปฌานมีปฐมฌานเป็นต้น ก็ไม่มี". คำว่า เพราะไม่มีวัตถุ ความว่า ท่านอาจารย์ทั้งหลายย่อมกล่าวว่า เพราะไม่มีหทัยวัตถุ, อธิบายว่า ก็เพราะไม่มีวัตถุ กล่าวคือ กรชกาย. ก็ถ้าว่าบุคคลจะพึงเข้านิโรธ-สมาบัติได้ในอรุณภพไซ้ บุคคลก็จะพึงเป็น

เอตาย วตฺถุจฺนิตาย. อํกเวกฺลฺลโต จ^๑ ผู้ไม่มีบัญญัติ เป็นเหมือนกับปรีนิพพานแล้ว
 นตฺถิ อารุเป นิโรธสมาปตฺติสมาปชฺชนํ. ด้วยอนุภาติเสสนิพพานธาตุ เพราะความ
 ไม่มีจิตและเจตสิก และเพราะความไม่มี
 ธรรมอะไร ๆ อื่น. บุคคลนี้จะพึงถูก
 เรียกว่า เข้านิโรธสมบัติ เพราะอาศัย
 อะไรกัน หรือสำหรับนิโรธสมบัตินี้จะคิด
 เรื่องวัตถุอะไรกันเล่า. เพราะความ
 ซากแคลนแห่งอวัยวะนั้นเอง จึงไม่มีการ
 เข้านิโรธสมบัติในอรูปรูป.

<p>๘๗๒. <u>สังขารานํ</u> <u>ปวตฺติเกเหติ</u> สงฺขตธมฺมานํ ขณฺเ ขณฺเ อุปฺปชฺชเน, ภิชฺชเน จ, เตสํ วา กุสลาทิเกทภินฺเน ยถารทํ ตีหิ หุคฺขตาทิ อุปฺหุเต ปวตฺติวิภาเค. จิตฺตเจตสิกวิกเมหิ รูปธมฺเมสุ ลพฺภมานาปิ สงฺขารหุคฺขตา อพฺโพทวาริกตํ อาปชฺชติ. <u>อุกฺกณฺจิตฺวาติ</u> <u>นิพฺพิทิตฺวา. นีพฺพานํ</u> <u>ปตฺวาติ</u> อนุภาติเสส- นีพฺพานํ ปตฺวา วิย สฺขนฺติ นีหุคฺขิ.</p>	<p>๘๗๒. สอนบทว่า <u>สังขารานํ</u> <u>ปวตฺติเกเห</u> ความว่า ในความเกิดขึ้นและ ในความแตกไปทุก ๆ ขณะแห่งสังขตธรรม ทั้งหลาย, อีกอย่างหนึ่งความว่า ในความ จำแนกความเป็นไปแห่งสังขตธรรมเหล่านั้น ซึ่งต่างโดยประภเทมีกุศลเป็นต้น อันถูก ความเป็นทุกข์ ๓ ประการเบียดเบียนแล้ว ตามสมควร. ความเป็นทุกข์แห่งสังขาร แม้ได้อยู่ในรูปธรรมทั้งหลาย ก็ย่อมถึงความ</p>
--	--

^๑ ฉ. อํกเวกฺลฺลโตว.

เป็นอัพโพหาริก เพราะความปราศจากจิต
และเจตสิก. คำว่า ระอา คือหน่าย.
คำว่า ถึงนิพพาน คือเหมือนบรรลุอนุปา-
ทิสันนิพพาน. คำว่า เป็นสุข คือไม่มีทุกข์.

๘๑๓. สมถวิปัสสนานัน วเสนาติ
ยุกนทุธานัน วิย อดฺธมมณฺเฑปการิตาย สหิตานัน
วเสน. อุสฺสกกิตฺวาติ อุกกัสมิ ปตฺวา ยาว
เนวสณฺณานาสณฺณายตนา, ยาว จ
อนุโลมณฺณา อารุหิตฺวา. นิโรธยโตติ
เนวสณฺณานาสณฺณายตนิ สฺมาปชฺชิตฺวา ตํ
นิโรเชนฺตสฺส. อดฺธสฺส กสฺสจิปิ จิตฺตสฺส
อนุปฺปชฺชเนน เอวมสฺสา นิโรธสฺมาปตฺติยา
สฺมาปชฺชนัน โทติ. "โย หิ"ติอาทินา
"สมถวิปัสสนาวเสนา"ติ วุตฺตเมวตถํ
พฺยติเรกมุเชน วิวรติ. เนวสณฺญา-
นาสณฺณายตนาสฺมาปตฺติ ปตฺวา ติฏฺฐติ ตทฺทถํ
สุทฺถสมถภาวนาย^๑ อภาวโต. โย
วิปัสสนาวเสเนว อุสฺสกกติ สเจ อริโย

๘๑๓. คำว่า ด้วยอำนาจสมถะและ
วิปัสสนา ความว่า ด้วยอำนาจสมถะและ
วิปัสสนาที่เป็นไปร่วมกัน เพราะความเป็น
ธรรมมีอุปการะแก่กันและกัน เหมือนของ
ที่ผูกเป็นคู่กันไว้. คำว่า เพียรพยายาม คือ
ดำเนินไปสู่ขั้นสูงขึ้น ไปถึงแนวสัญญา-
นาสัญญาายตนะ และถึงอนุโลมญาณ. บทว่า
นิโรธยโต ความว่า เข้าแนวสัญญา-
นาสัญญาายตนะ แล้วทำแนวสัญญานาสัญญา-
ยตนะนั้นให้ดับไป. การเข้านิโรธสมาบัติ
ย่อมมีได้อย่างนี้ เพราะความไม่เกิดขึ้นแห่ง
จิตแม้ดวงไร ๆ อื่นเลย. ด้วยคำว่า
"ก็ผู้ใด" เป็นต้น ท่านอาจารย์ย่อมเผย
เ็นข้อความที่ท่านกล่าวไว้ว่า "ด้วยอำนาจ

^๑ ฉ. สุทฺถสมถวิปัสสนาย.

ผลสมาปัตตคฤโก, โส อตฺตโน ผลสมาปัตติ
ปตฺวา ติฏฺฐติ. อถ ปุณฺณชฺชโน, เสโข วา
 มคฺคคฤโก ตาย เจ วิปัสสนาย มคฺคํ
 ปตฺวา ผลे จิโต, โสปี ผลสมาปัตติ
 ปตฺวา ติฏฺฐติจฺเจว วุจฺจติ. โสตี อุกฺขยวเสน
 ปฏิปนฺโน. ตฺนฺติ นิโรธสมาปัตติ.

สมณะและวิปัสสนา" โดยหัวข้อที่เป็น
 พยติแรก (คือความพิเศษ). บรรลุแนว-
สัญญาณาสัญญาตนสมาบัติแล้วก็หยุด เพราะ
 ไม่มีสมณะและวิปัสสนาล้วน ๆ สูงไปกว่านั้น.
ผู้ใดพากเพียรพยายาม ด้วยอำนาจวิปัสสนา
อย่างเดียว ถ้าเป็นพระอริยะมีความต้อง-
 การผลสมาบัติ ผู้นั้นบรรลุผลสมาบัติของตน
แล้วก็หยุด. ถ้าเป็นปุณฺณหรือเป็นพระเสขะ
 มีความต้องการมรรค หากว่าบรรลุมรรค
 ด้วยวิปัสสนานั้นแล้วตั้งอยู่ในผล แม้ผู้นั้น
 ท่านก็เรียกว่า บรรลุผลสมาบัติแล้วหยุด
 เหมือนกัน. บทว่า โส โยค อุกฺขยวเสน
 ปฏิปนฺโน (แปลว่า ผู้ปฏิบัติด้วยอำนาจสมณะ
 และวิปัสสนาทั้ง ๒ นั้น). บทว่า ตํ โยค
 นิโรธสมาปัตติ แปลว่า นิโรธสมาบัตินั้น.

๘๖๔. เยน ผลทฺวยสมนฺนาคมาทินา
 นิโรธํ สมาปชฺชิตฺถํ สมตฺตโก โหติ, โส วิธิ
 ปเกว วิภาวิทิตฺติ สมาปชฺชนากการเมว
 ทสฺเสนฺโต "กตฺมคฺคตฺถิกจฺโจ"ติอาทิมาท.

๘๖๔. บุคคลเป็นผู้สามารถจะเข้า
 นิโรธสมาบัติได้ด้วยวิธีใด มีความประกอบ
 ด้วยผลทั้ง ๒ เป็นต้น วิธีนั้นข้าพเจ้าได้ให้
 แจ่มแจ้งแล้วก่อนที่เดียว เพราะเหตุนี้ท่าน

ตณฺหิ สพฺพาสมฺปิ ภาวนานํ สาธารณํ อาจารย์ เมื่อจะแสดงอาการเข้าสมบัติ
 ปุพฺพกิจฺจํ. ตตฺถ สงฺขารเรติ ตสฺมี อย่างเดียว จึงกล่าวคำว่า "ทำภารกิจแล้ว"
 ปฐมชฺฌาเน, ปฐมชฺฌานจิตฺตูปปาเท วา คั้งนี้เป็นต้น. ก็กิจนั้นเป็นบุพกิจทั่วไปของ
 สงฺขารเร. ภาวนาทั้งปวง. สองบทว่า ตตฺถ สงฺขาร

แปลว่า สังขารทั้งหลายในปฐมฌานนั้น หรือ
 ในจิตตูปบาทอันสัมปยุตกับปฐมฌานนั้น.

"วิปัสสตี"ติ วุตฺตํ, กิทิสี ปเนตถ ท่านกล่าวว่า "วิปัสสตี" ย่อม
 วิปัสสนา อิจฺฉิตฺตพฺพาคี ตํ นิตฺถารณตฺถํ พิจารณาคั้งนี้ ก็ในที่นี้ ควรปรารภ
 "วิปัสสนา ปเนสา"ติอาทินา ตเมว วิปัสสนาเช่นไรเล่า เพราะเหตุนั้น ท่าน
 วิปัสสนํ ติธา ภินฺทิตฺวา หสฺเสติ. มนฺทา อาจารย์ ย่อมแสดงจำแนกวิปัสสนานั้นแหละ
 เจ วิปัสสนา, ทนฺธาภินฺทํ มคฺคํ สาเรติ. เป็น ๓ อย่างด้วยคำว่า "ก็วิปัสสนานั้น"
ติกฺขา เจ, ชิปฺปาภินฺทิตฺติ อัย คั้งนี้เป็นต้น เพื่อจะอธิบายวิปัสสนานั้น.
 มนฺทติกฺขตาย วิเสโส. ลกฺขณฺนูปตฺตา ปน วิปัสสนา หากว่าเป็นอย่างอ่อน ก็ย่อมยัง
 วิปัสสนา มคฺคสฺส ปจฺจโย โทติเยวาคี มรรคที่เป็นทันธาภินฺทิตฺวาให้สำเร็จได้. หาก
 อิมมตฺถํ หสฺเสนฺโต อาห "สงฺขาร ๆเปฯ เป็นอย่างกล้า ก็ย่อมยังมรรคที่เป็นชิปปา-
โทติเยวา"ติ. ติกฺขาว วฏฺฏติ ภินฺทิตฺวาให้สำเร็จได้ ที่กล่าวมานี้เป็นความ
 สงฺขารารมฺมณฺเป สติ สพฺพสงฺขารเหติ ต่างของความเป็นวิปัสสนาอย่างอ่อน และ
 วิวฏฺฏนาภาเรเนว ปวตฺตนโต, มคฺโค อย่างกล้า. ก็วิปัสสนาที่เข้าลักษณะย่อมเป็น
 วย วิสงฺขารคตฺสส ผลสฺส ปจฺจยภาวโต ปัจจัยแก่มรรคนั้นเอง เพราะเหตุนั้น ท่าน

จ. เตนาท "มคฺคภาวนาสทิสสา"ติ. ยสฺมา
 อติมนฺทา สมถาทิกา^๑ สงฺขารานํ นิโรธเน
 อสมตฺถา สมถินฺจฺจา โหติ, อติตฺติกา
 ฌานาทิกา^๒ สาทิสยํ สงฺขารेषु โทสทสฺสเน
 ผลสมาปตฺติินฺจฺจา โหติ, ตสฺมา วุตฺตํ
"นาติมนฺทา นาติตฺติกา วฏฺฏตี"ติ. เอส
 นิโรธสมาปชฺชนโก. เต สงฺขารเรติ เต
 ปจฺมชฺฌานสงฺขารे.

อาจารย์เมื่อจะแสดงความข้อนี้ จึงกล่าวว่า
"สังขารปรักคฺททกวิปัสสนาจะเป็นอย่างอ่อน
หรืออย่างกล้าก็ตาม ย่อมเป็นปทัฏฐานแห่ง
มรรคนั้นเอง" ดังนี้. ผลสมาบัติวิปัสสนา
เป็นอย่างกล้าเท่านั้นจึงควร เพราะแม้เมื่อ
 อารมณฺ์ คือสังขารมีอยู่ก็เป็นไปโดยอาการ
 หวนกลับจากสังขารทั้งปวง และเพราะเป็น
 ปัจจัยแก่ผลที่เป็นวิสังขารได้เหมือนกับมรรค.
 ด้วยเหตุนี้ท่านอาจารย์จึงกล่าวว่า "เป็น
เช่นกับมรรคภาวนา". เพราะเหตุที่นิโรธ-
 สมาบัติวิปัสสนาอ่อนเกินไป ยิ่งไปด้วยสมณะ
 ไม่สามารถยังสังขารทั้งหลายให้ดับได้ ก็
 เป็นอันจบลงด้วยสมณะกล้าเกินไป ยิ่งไป
 ด้วยญาณ ก็เป็นอันจบลงด้วยผลสมาบัติใน
 เพราะเห็นโทษในสังขารทั้งหลาย อย่าง
 ยอดเยี่ยม ฉะนั้น ท่านอาจารย์จึงกล่าวว่า
"เป็นอย่างไม่อ่อนนักไม่กล้านัก จึงควร".
เอส โยค นิโรธสมาปชฺชนโก แปลว่า

^๑ จ. สมถาทิกา.

^๒ จ. ฌานาทิกา.

ผู้เข้านิโรธนั้น. คำว่า สังขารทั้งหลายนั้น
สังขารในปฐมฌานทั้งหลายนั้น.

"ตถเว"^๑ติ อิมินา "นาติมุนทาย
นาตติกุชชา"ติ อิมมตถํ อากทตติ. เอส
นโย เสเสสปี. "อาภิญญายตนํ
สมาปชชิตฺวา วุฏฺฐาย ตตฺถ สงฺขารे ตถเว
วิปัสสี"ติ วตฺตพฺพํ, เหฏฺฐา วุตฺตนยตฺตา
ปน ตํ อวตฺวา "จตฺตพฺพิธํ ปุพฺพกิจฺจํ
กโรติ"^๑จฺเจว วุตฺตนฺติ เกจि, ตํ เตสํ
มตฺติมตฺตํ. วิปัสสนาจารโต หิ สมาธิจาโร,
ตสฺมา สมาปตฺติโต วุฏฺฐาย ปุพฺพกิจฺจํ
กาตพฺพํ. ตถา หิ ปฺรโตปิ "อาภิญญายตนํ
สมาปชชิตฺวา วุฏฺฐาย อิมํ ปุพฺพกิจฺจํ
กตฺวา"^๑ติอาที วกฺขติ, น ปน "ตตฺถ
สงฺขารे ตถเว วิปัสสี"ติ. นानาพทุ-
อวิโกปนนฺติ อตฺตนา อสมฺพทุสฺส
ปริกฺขารสฺส อวินาสนํ. ยถา ตํ น วินสฺสติ,
ตถา อธิฏฺฐานํ. สํปฏิมานนฺติ สํสฺส

ด้วยคำว่า "อย่างนั้นแหละ" นี้ ท่าน
อาจารย์ย่อมชักเอาความขึ้นว่า "ด้วย
วิปัสสนาไม่อ่อนน้อม ไม่กล้า" มา. แม้ใน
บทที่เหลือทั้งหลายก็มีนัยนี้. อาจารย์
บางพวกย่อมกล่าวว่า ควรกล่าวว่า "เข้า
อาภิญญายตนะ ออกแล้วพิจารณาสังขาร
ทั้งหลายในอาภิญญายตนะนั้น อย่างนั้น
แหละ" แต่ท่านอาจารย์มิได้กล่าวคำนั้นไว้
กล่าวว่า "ทำบุพกิจ ๔ อย่าง" ดังนี้เท่านั้น
เพราะมีนัยได้กล่าวแล้วในหนหลัง คำนั้น
เป็นเพียงมติของท่าน. เพราะว่าคุณ
เป็นไปของสมาธิ ก็โดยความเป็นไปของ
วิปัสสนา, ฉะนั้นจึงควรออกจากสมาบัติแล้ว
ทำบุพกิจ. จริงอย่างนั้น ท่านอาจารย์จัก
กล่าวคำเป็นต้นว่า "เข้าอาภิญญายตนะ
แล้วออกทำบุพกิจนี้" ดังนี้แม้ต่อไป แต่จัก

^๑ วิสุทธิมคค. ๓/๓๖๔.

คุณดวงขวัญ จารุศล

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปฏิมานาวชชนํ. สตถุ ปกโกสนนติ สตถุ
ปกโกสนาวชชนํ. อทธานปริจเจทนต์ติ
ชีวิตทธานปริจเจทํ บุพพิกิจจํ กโรตีติ
สมพฺนุโธ.

ไม่กล่าวว่่า "พิจารณาสังขารทั้งหลายใน
อากิญจัญญายตนะนั้นอย่างนั้นแหละ". คำว่า
นानาพัทธอวิโกปนะ (ไม่ยังพัสดุที่เนื่องด้วย
ภิกษุต่างรูปให้กำเริบ) ความว่า ไม่ยัง
บริหารที่ไม่เนื่องกับตนให้เสียหาย. คือ
อธิษฐานโดยประการที่ของนั้นจะไม่เสียหาย.
คำว่า สังฆปฏิมานะ ได้แก่คำนึ่งการ
รอกอยแห่งสงฆ์. คำว่า สตัฏปักโกสนะ คือ
คำนึ่งการรับสั่งทาของพระศาสดา. คำว่า
อัทธานปริจเจทะ เชื่อมความว่่า กระทำ
บุพพิกมีกาลแห่งชีวิตเป็นกำหนด.

๘๗๕. อธิฎฐาตพฺพนติ จิตฺตํ
อุปฺปาเตตพฺพํ. ตถา จิตฺตูปฺปาทนมเว
เหตุถ อธิฎฐานํ.

๘๗๕. คำว่่า ฟังอธิษฐาน คือฟัง
ทำจิตให้เกิดขึ้น. ก็การทำจิตให้เกิดขึ้นโดย
ประการนั้นแหละ เป็นการอธิษฐานในที่นี้.

จิตฺตชรูปาทินํ อุนฺนปชฺชนโต,
ปจฺจชาตปจฺจยาทีอุปตฺถมฺภาวโต จ
สตัฏทาหเมว ตถา สรீรํ ปวตฺตติ, ตโต ปรี,
กิลมตีติ สตัฏทาหเมว ปริจฺฉินฺนิตฺตวํ นิโรธํ

อาจารย์ทั้งหลายย่อมกล่าวว่่า สรীরะ
ย่อมเป็นไปได้อย่างนั้นตลอด ๗ วันเท่านั้น
เกินไปกว่านั้นย่อมล่ำบาก เพราะรูปทั้ง-
หลายมีจิตตชรูปเป็นต้นไม่เกิดขึ้น และ

สมาปชฺชนคฺคิ วทนคฺคิ.

เพราะไม่มีการอุปถัมภ์ ก็มีปัจฉาชาติปัจจัย
เป็นต้น เพราะเหตุนี้จึงเข้านิโรธมีกำหนด
๑ วันเท่านั้น.

สมาปตฺติวเสเนวาติ นิโรธสมาปตฺติ-

วเสเนว. ตํ^๑ อคฺคิอาทอนฺตรายํ รกฺขติ
สมาปนฺนโก อธิฏฺฐานวเสนาติ อธิปฺปาโย.
อายสฺมโต สณฺชีวสฺสาตีอาทิสฺ ยํ วตฺตพฺพ
ตํ เหฏฺฐา อิทฺธิกถาย^๒ วตฺตเมว.

คำว่า ด้วยอำนาจสมาปตินั้นเอง คือ
ด้วยอำนาจนิโรธสมาปตินั้นเอง. อธิบายว่า
ผู้เข้านิโรธ ย่อมคุ้มกันอันตรายมีไฟเป็นต้น
นั้น ด้วยอำนาจการอธิษฐาน. คำใดที่ควร
กล่าวในคำว่า ของท่านพระสณฺชีวะ เป็นต้น
คำนั้นข้าพเจ้าได้กล่าวไว้แล้วในอิทฺธิกถาใน
หนังสือเล่มนี้.

๔๗๖. เอตสฺสาตี นิโรธํ สมา-

ปชฺชนตสฺส, นิโรธสมาปชฺชนตสฺส วา. ตสฺมี
สมเยตี ตสฺมี ตสฺส ภาณฺชโน อฺปสงฺกมณสมเย
วุฏฺฐาตีเยว. กาลปริจฺเจทสทิสฺเสหตฺ.

๔๗๖. บทว่า เอตสฺส โยค นิโรธํ
สมาปชฺชนตสฺส แปลว่า ของภิกษุผู้จะเข้า
นิโรธนั้น หรือ โยค นิโรธสมาปชฺชนตสฺส
แปลว่า ของการเข้านิโรธนั้น. คำว่า
ในเวลานั้น ความว่า ย่อมออกได้ในเวลาที่
ภิกษุนั้นเข้าไปที่นั่นทีเดียว. คำนี้เป็น
เหมือนกำหนดเวลาไว้.

^๑ ฉ. น.

^๒ วิสุทธิมคฺค. ๒/๒๑๐.

เอวํ กรุกาติ อคฺคิอาทีหิปี อนภิกวนียํ
 นิโรธํ สมาปนฺนํ สมาปตฺติโต วฺภูจฺปนโต
 เอวํ กรุกา หิ สํสฺส อาณา นาม, ตสฺมา
อตฺตโน หิตสฺขํ อาภงฺขนฺเตน ชีวิทเหตุปี
สํสฺส อาณา น อติกกมิตพฺพาติ อธิปฺปาโย.

คำว่า เป็นการหนักอย่างนี้ อธิบาย
 ว่า เพราะขึ้นชื่อว่าอาณาของสงฆ์ เป็นการ
 หนักอย่างนี้ เหตุที่ยังผู้เข้านิโรธซึ่งแม้
 อันตรายทั้งหลายมีไฟเป็นต้น ฟังครอบงำ
 ไม่ได้ให้ออกจากสมบัติได้, เพราะเหตุนั้น
 ผู้หวังประโยชน์สุขของตน ไม่พึงละเมียด
 อาณาของสงฆ์แม้เพราะเหตุแห่งชีวิต.

๘๗๗. น ปกโกสฺสตี "สตุถา ตํ
อาวุโส อามนฺเตตี"ติ. "วฺภูจฺหิสฺสามี"ติ
อาวชฺชิตพฺพนฺติ สมฺพนโร.

๘๗๗. ไม้นั้นที่ใครจะมาเรียกว่า
"อาวุโส พระศาสดารับสั่งหาท่าน" ดังนี้.
 เชื่อมความว่า ฟังคำนึงว่า "เราจักออก".

๘๗๘. ชีวิททฺธานสฺสาติ อตฺตโน
ชีวิทกาลสฺส ชีวิทปฺวตฺติยา. อายุ เอว
อายุสงฺขารา. "อายุอุสุมาวิณฺณานัน"ติ จ
วทฺนฺติ, เต จสฺส ปกตฺติจิตฺตสฺเสว อารมฺมณํ
โทนฺติ. อนฺโตนิโรเธ มรณํ นตฺถิ
จริมวํกุเณ มียนโต. อาวชฺชิตฺวา
สมาปชฺชิตพฺพํ "สฺหสา มรณํ มา อโหสี"ติ.
สฺหสา หิ มรณเ อณฺณพฺยากรณฺณิกฺขุโอวาท-
ทานสาสนานุภาวทีปนํ อนิสฺสโร ลียา,

๘๗๘. บทว่า ชีวิททฺธานสฺส แปลว่า
 กาลแห่งชีวิต ได้แก่ความเป็นไปแห่งชีวิต
 ของตน. อายุนั้นแล ชื่อว่าอายุสังขาร.
 ก็อาจารย์ทั้งหลายย่อมกล่าววว่า "ได้แก่อายุ
 โอายุนั้น และวิณฺญาณ" ก็สภาวธรรมเหล่านั้น
 เป็นอารมณ์ของจิตปรกตแห่งผู้เข้านิโรธนั้น.
 ความตายในภายในนิโรธไม่มี เพราะสัตว์
 ตายด้วยภวังค์ดวงสุดท้าย. ต้องคำนึงอยู่แล้ว
จึงเข้าด้วยความประสงค์ว่า "ความตาย

อนาคามีโน วา อคฺคมคฺคานธิกโม สียา.
อวเสสนติ นานาพทุธวโกปนาหิติวิธมฺปิ
 บุปฺพกิจฺจํ. วุตฺตํ อฏฺฐกถายํ.

โดยพลันอย่าได้มีเลย" ดังนี้. ด้วยว่าใน
 เพราะความตายโดยพลัน บุคคลจะพึงเป็น
 ผู้ไม่เป็นใหญ่พยากรณ์มรรคผล การให้
 โอวาทแก่ภิกษุและการแสดงอานุภาพ แห่ง
 พระศาสนา หรือไม่บรรลุอรหัตมรรคก็จะพึง
 มีแก่พระอนาคามีได้. คำว่า บุพกิจที่เหลือ
 ได้แก่บุพกิจทั้ง ๓ อย่างมีนาพาพัธ-
 อวิโกปนนะ (ไม่ยังพัสดุที่เนื่องด้วยภิกษุ
 ต่างรูปให้กำเริบ) เป็นต้น. ท่านกล่าวไว้
 ในอรรถกถา.

๘๗๙. กิณฺจาปิ "เอกํ วา เทว
 วา"ติ อนิยเมตฺวา วิย วุตฺตํ, เทว
 วาเร เอว ปน นิยมโต วทนฺติ.
จิตฺตวาเรติ เนวสณฺณานาสณฺณายตนจิตฺต-
 วาเร. นิโรธํ สุตฺตํ อจิตฺตกภาวเมวาท.
นิโรธสฺส ปโยคตฺตาติ จิตฺตนิโรธาย
 ปโยคภาวโต, พลทฺวยสมฺภรณาหิปปโยคสฺส
 จิตฺตนิโรธตฺตาติ อตฺถโธ. สมถวิปสฺสนา-
 พลสมนฺนาคโม, ฌานสมาธิจริยาวสีภาโว

๘๗๙. ท่านกล่าวไว้ราวกะไม่แน่นอน
 ว่า "วาระจิต ๑ หรือ ๒" ดังนี้ก็จริงอยู่
 ถึงอย่างนั้น อาจารย์ทั้งหลายย่อมกล่าวไว้
 โดยแน่นอนซึ่งวาระ ๒ นั้นเอง. คำว่า
วาระจิต ได้แก่วาระจิตเนวสณฺณานาสณฺญา-
 ยตนะ. ท่านอาจารย์กล่าวถึงผู้ไม่มีจิต
 นั้นแหละว่า สัมพัสนิโรธ. คำว่า เพราะ
เป็นประโยคแห่งนิโรธ ความว่า เพราะ
 ความเป็นประโยคแห่งจิตนิโรธ คือความคับ

พล.อ.อรรคผล-คุณจำจร สมรูป

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

เจตถ อนณมณณานติวตฺตนวเสเนว
อิจฺฉิตฺตพฺโพติ อาท "เทว สมถวิปัสสนาธมฺเม
ยฺคนทฺธ กฺตฺวา"ติ. อนุปฺพนิโรธสฺส
ปโยโกติ ปจฺมชฺฌานาทิ, ตทฺนุปฺสฺสนานณฺจ
อนุปฺพโต นิโรธนสฺสายํ ปโยโค.
อิทํ วฺตฺตฺนเยน อฏฺฐสฺมาปตฺติอาโรหํ
น เนวสฺสณฺณานาสฺสณฺณายตฺนสฺมาปตฺติยา
สฺมาปชฺชนสฺส. ตสฺมา ทฺวินฺนํ จิตฺตานํ
อุปฺริ จิตฺตานิ นปฺวตฺตฺนตฺตี โยชฺนา.

จิต อธิบายว่า เพราะความที่ประโยคมีการ
รวมพลังทั้ง ๒ เป็นต้นเป็นจิตนิโรธความ
ดับจิต. ก็ความประกอบด้วยสมถผลและ
วิปัสสนาผล และความเป็นผู้ชำนาญใน
ญาณจรียาและสมาธิจรียา ก็จำปรารธนา
ในที่นี้ ด้วยอำนาจไม่กำเกิ้นกันและกัน
เพราะเหตุนั้น ท่านอาจารย์จึงกล่าวว่า
"กระทำกรรม คือสมถะและวิปัสสนาทั้ง ๒
ให้เป็นยฺคนทฺธคือผูกเป็นคู่กัน". คำว่า
ประโยคแห่งอนุปฺพนิโรธ คือ นี้เป็นประโยค
แห่งความดับไป โดยลำดับของธรรมทั้ง
หลายมีปฐมฌาน เป็นต้น และของการตาม
เห็นธรรมนั้น. มีคำประกอบความว่า การ
ขึ้นสู่สมาบัติ ๘ ตามนัยที่กล่าวแล้วนี้ มิใช่
เป็นประโยคของการเข้าเนวสฺสณฺณานาสฺสณฺณาย-
ตฺนสฺมาปตฺติ. เพราะเหตุนั้น จิตทั้งหลาย
จึงไม่เป็นไปเหนือจิต ๒ ดวง.

ปรโต อจิตฺตโก ภาวิตํ น สกฺโกตฺตี
สกลํ ยถาปริจฺฉินฺนํ กาลํ อจิตฺตโก ภาวิตํ

คำว่า กีย่อมไม่อาจเป็นผู้ไม่มีจิตต่อ
ไปได้ ความว่า กีย่อมไม่อาจเป็นผู้ไม่มีจิต

น สกุกโถติ. ตณฺจ โข สัมปฏิมานนสตุ- ตลอดกาลตามที่กำหนดทั้งสิ้น. ก็การที่ไม่
 ปกุกโสนนอชฺชานปริจฺเจทาวชฺชานํ อกรณณ, อาจเป็นเช่นนั้นแล เพราะมิได้กระทำการ
 น นานาพทฺธอวิโกปนสฺส. ตสฺส หิ อกรณณ คำนึงถึงการรอกอยแห่งสงฆ์ การรับสั่งหา
 กทาจิ เกวลํ ตาทิสฺสสฺส ปริกฺขารสฺส แห่งพระศาสดา และกำหนดกาลแห่งชีวิต
 อวินาโส น สียา, น นิโรธสมาปตฺติ- มิใช่เพราะมิได้กระทำ การไม่ยังพัสดุที่
 วิพฺนุโร. อยณฺจ อตฺถเ มหานาคเถระ- เนื่องกับภิกษุต่างรูปให้กำเริบ. เพราะว่า
วตฺถุนา วิภาวิตฺโต เอว. เอวํ สนฺเตปิ ด้วยการไม่กระทำการไม่ยังพัสดุ ที่เนื่องกับ
 ตีหิ อากาเรหิ นิโรธสมาปตฺติยา วุฏฺฏจันํ ภิกษุอื่นให้กำเริบนั้น บางคราวก็จะไม่พึงมี
 โทตีติ อापชฺชติ, ตสฺมา ตํ น สารโต การยังบริหารเช่นนั้นให้เสียหาย แต่อย่าง-
 ปจฺเจตพฺพํ. ปฏินิวตฺติตฺวา ปน^๑ เดียว ทั้งไม่เป็นการขัดขวางการเข้า
อากิญฺจณฺญาตเนเยว ปตฺติจฺจตีติ อิมินา นิโรธสมาบัติ. และความชื่อนี้ข้าพเจ้าได้ให้
 สมาปตฺติยา วิพฺนุเช ชาเต เอวํ โทตีติ แจ่มแจ้งแล้ว ด้วยเรื่องพระมหานาคเถระ
 ทสฺเสตี, อวิพฺนุเชเนว ปน ยถาปริจฺจัน- นั้นแหละ. เมื่อเป็นอย่างนี้ ย่อมต้องว่าการ
 กาลวีกุกมเน ผลจิตฺตูปตฺติยา วุฏฺฏจันํ ออกจากนิโรธสมาบัติ ย่อมมีด้วยอาการ
 โทตี. เอวณฺจ กตฺวา คมฺภีรกนฺทโรรฺพท- ๓ อย่าง เพราะเหตุนั้น คำนั้นไม่พึงเชื่อ
 ตตฺตปาสาณกนฺตปฺริสนิทสฺสนมฺปิ สมตฺถิตํ โดยเป็นหลักฐาน. ด้วยคำว่า แต่จะย้อน
 โทตีติ เกจิ วทฺติ. อปเร ปน กลับมาตั้งอยู่ในอากิญฺจณฺญาตเนนั้นทีเดียว นี้
 "บุพฺพกิจฺจสฺส อกตฺตตา เนวสณฺณานาสณฺญา- ท่านอาจารย์ย่อมแสดงว่า เมื่อความขัด-

^๑ ฉ. ปน.

ยตนํ สสมาปนฺนมตฺโตว 'ปฏินิวตฺติตฺวา ขวางการเข้าสมาบัติเกิดแล้ว การเป็น
 อากิญจัญญายตเน ปตฺติฎฺฐาตี'ติ วุตฺตตฺตา อย่างนี้ก็ย่อมมีได้, แต่ด้วยการไม่ขัดขวาง
 สัมปฏิมานนาทีเอกจฺจุปฺพุทฺทิจฺจาการณเ องค- นั้นเอง การออกก็ย่อมมีได้ เพราะผลจิต
 เวกฺขลโต นิโรธสมาปตฺติสสมาปชฺชนํ น เกิดขึ้นในเพราะการเลยเวลาตามที่กำหนด
 อิชฺฌเตวา'ติ วนฺตฺติ. วุตฺตสทิสฺเสหตฺตํ^๑ ไว้. อาจารย์บางพวก ย่อมกล่าวว่า
 นิโรธสมาปตฺติยา, ยทิตํ ปุพฺพุทฺทิจฺจกรณํ. เพราะกระทำอธิบายอย่างนี้ แม้ตัวอย่าง
 ตสฺมา ตตฺถ ยํ กรุตฺตรํ, ตสฺส อกรณํ บุรุษผู้ลงสู่บึงอันลึก และลงเหยียบแผ่นดินอัน
 สสมาปชฺชนํ วิพฺนุชฺชิตี อปเร. วมฺลิตฺวา ร้อน ก็ย่อมเป็นตัวอย่างที่น่าใจได้. ส่วน
 คเหตุพฺพํ. "อากิญจัญญายตเน ปตฺติฎฺฐาตี'ติ อาจารย์อีกพวกหนึ่งย่อมกล่าวว่า "การเข้า
 จ อิทํ ปุณฺ อากิญจัญญายตนสฺส นิโรธสมาบัตีย่อมไม่สำเร็จทีเดียว เพราะ
 สสมาปชฺชิตฺพฺพตฺตา วุตฺตํ. สสมาปชฺชิตฺวา ความขาดแคลนองค์ในเพราะการไม่กระทำ
 ทิ วุฏฺฐาย ปุพฺพุทฺทิจฺจสฺส กาทพฺพตฺตา. บุปุทฺทิจบางอย่างมีการรอกอยแห่งสงฆ์เป็นต้น
 เพราะท่านอาจารย์ได้กล่าวไว้ว่า โยคา-
 วจรผู้พอเข้าเนวสฺสญฺญานาสฺสญฺญายตนะเท่านั้น
 'ย่อมจะย้อนกลับมาตั้งอยู่ ในอากิญจัญญา-
 ยตนะ' เพราะมิได้กระทำบุพกิจไว้". ก็ข้อที่
 กระทำบุพกิจนี้เป็นเหมือนกับธรรมเนียมของ
 นิโรธสมาบัติ. อาจารย์อีกพวกหนึ่งกล่าวว่า

^๑ ฉ. วุตฺตสทิสฺเสหตฺตํ.

คุณระพินทร จารุคุณ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

สิ่งใดเป็นเรื่องสำคัญยิ่งในบุพกิจแห่งนิโรธ-
สมาบัตินั้น การไม่กระทำสิ่งนั้นย่อมขัดขวาง
การเข้านิโรธสมาบัติ. คำนั้นควรพิจารณา
แล้วถือเอา. ส่วนคำว่า "ตั้งอยู่ในอาภิญญ-
ัญญาตนะ" นี้ ท่านอาจารย์กล่าวไว้
เพราะจะต้องเข้าอาภิญญัญญาตนะ. ด้วย
ว่า เพราะต้องเข้าแล้วจึงออกแล้วจึงทำ
บุพกิจ.

ยถา ปนาตีอาที กตบุพพิกิจจตา-
สามณเณน อุปมาสมุสนฺทนํ.

บทว่า ยถา ปน เป็นต้น เป็นคำ
เทียบเคียงด้วยอุปมา โดยความเป็นบุพกิจ
ที่ได้กระทำแล้วเสมอกัน.

๘๘๐. อสุสชาติ นิโรธสมาปตฺตติยา.
"กาลปริจฺเจทวเสนา"ตีอาทีนา จตุหิ
อากาเรหิ นิโรธสมาปตฺตติยา จานํ หสฺเสติ.

๘๘๐. บทว่า อสุสา โยค นิโรธ-
สมาปตฺตติยา แปลว่า แห่งนิโรธสมาบัตินั้น.
ด้วยคำว่า "ด้วยอำนาจกำหนดกาลไว้"
เป็นต้น ท่านอาจารย์ย่อมแสดงการยัง
นิโรธสมาบัติด้วยอาการ ๔ อย่าง.

๘๘๒. วิเวกนิมนฺติ นิสฺสรณ-
วิเวกนิมนฺ, ปเกว สงฺขารวิมุขตาย,

๘๘๒. คำว่า น้อมไปสู่วิเวก พึง
ทราบว่า น้อมไปสู่นิสสรณวิเวก เพราะ

คุณระพินทร จารุตุล

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ผลจิตตูปัตติยา^๑ วาติ เวทิตพฺพ.

เป็นความเบื่อนหน้าจากสังขาร และเพราะ
ความเกิดขึ้นแห่งผลจิตก่อนนั้นเอง.

๘๘๓. สงฺขารตฺตยปฏิปฺปสฺสทุธิยา
อวเสสเจตสิกวิญญาณาภาเวน รูปมฺม-
มตฺตาวเสสตาย จ มตฺนิโรธสมาปนฺนํ
อวิเสสํ กเหตุวา ปุจฺฉา "มตฺสฺส จ
สมาปนฺนสฺส จ โภ วิเสโส"ติ. กามํ เนสํ
สงฺขารตฺตยปฏิปฺปสฺสทุธิอาทึ อวิเสโส,
รูปมฺมมตฺตาวเสสตาย ปน อายุอฺสุมา-
อินฺทฺริยานํ อปคฺมานปคฺมนํ วิเสโสติ ทสฺเสตฺถ
"ยวฺวายนุ"ติอาทึ วุตฺตํ.

๘๘๓. คำถามว่า "คนตายกับคนเข้า
นิโรธต่างกันอย่างไร" เพราะถือเอาความ
ไม่ต่างกันแห่งคนตาย และคนเข้านิโรธ
เพราะความระงับแห่งสังขารทั้ง ๓ และ
เพราะความที่เหล็กลงแต่เพียงรูปธรรมด้วย
ความไม่มีเจตสิกและวิญญาณ์ที่เหล็ล. เพื่อ
จะแสดงว่าคนตาย กับคนเข้านิโรธเหล่านั้น
ไม่ต่างกัน ด้วยเหตุทั้งหลายมีความระงับ
แห่งสังขาร ๓ เป็นต้นโดยแท้ ถึงอย่างนั้น
ความไปปราศและความไม่ไปปราศแห่งอายุ
ไอนุ่น และอินทรีย์ ด้วยเป็นความเหล็กลง
แต่เพียงรูปธรรมเป็นความต่างกัน ท่าน
อาจารย์จึงกล่าวคำว่า "ยวฺวาย" เป็นต้น.

๘๘๔. สฺภาวโตติ สภาวธมฺมโต,
ปรมตฺตโตติ อตฺถโธ. ปรมตฺตโต ทิ สภาวธมฺม อธิบายว่า โดยปรมัตถ.

๘๘๔. คำว่า โดยสภาวะ ได้แก่โดย

^๑ ฉ. ... जाती.

วิชขมานานัน สงขตาทิภาเวน วตฺตพฺพตํ
 ลกฺติ, น อวิชขมานัน. สมาปชฺชนตฺส
วเสนาติ ยสฺมา สมาปชฺชนตฺส อริย-
 บุคฺคตฺส สมถวิปสฺสนาธมฺเม ยุกนทฺธ
 กตฺวา อฏฺฐ สมาปตฺติโย อโรหนตฺส
 อนุกฺกเมน สงฺขารานัน ปฏฺิปปสฺสมฺภนฺนปโยค-
 นิพฺพตฺติยา นิโรธสมาปตฺติ นิปฺพนฺนา นาม
 โทติ, ตสฺมา ตํ ปโยคนิพฺพตฺติ อฺปาทาย
 "นิปฺพนฺนา"ติ วตฺตํ วฏฺฏติ.

สงฺขารวูปสมโต, สนฺตธมฺมสมนฺวยโต
 จ สนฺตํ. อริเยหิ เอว นิเสวิตพฺพตฺตา
อริยนิเสวิตํ. ติสฺสนนฺนํปิ ทุกฺขตานัน
 นิพฺพตฺติภาวโต^๑ นิพฺพานมิตฺติ สงฺขํ อฺปากตํ.
อริยปณฺณตฺติ^๒ สฺวิสฺสุทฺธํ มคฺคผลปณฺณํ.
อิมิสฺสาปฺตี นิโรธสมาปตฺติยา. สมาปตฺติ-
สมตฺตตฺตาติ สมาปชฺชนสมตฺตตฺตา.

จริงอยู่ สิ่งที่มีอยู่โดยปรมาตม ย่อมได้ภาวะ
 ที่จะพึงกล่าว โดยความเป็นสังขตะเป็นต้น
 หาใช่สิ่งที่ไม่ได้อยู่ไม่. คำว่า ด้วยอำนาจ
ของพระอริยะผู้เข้า ความว่า เพราะ
 การเข้านิโรธสมาบัติ ด้วยความบังเกิดแห่ง
 ประโยค คือความระงับสังขารทั้งหลายของ
 พระอริยะเจ้า ผู้เข้าผู้กระทำธรรมคือสมณะ
 และวิปัสสนาให้ผูกเป็นคู่กันขึ้นสู่สมาบัติทั้ง ๘
 ย่อมเป็นกิริยา ชื่อว่า สำเร็จ ฉะนั้น จะ
 อาศัยความบังเกิดแห่งประโยคนั้น จะ
กล่าวว่า "เป็นกิริยาสำเร็จ" ก็ควรอยู่.

ชื่อว่า สงบ เพราะเข้าไปสงบสังขาร
 และเพราะประกอบด้วยธรรม อันสงบ.
 ชื่อว่า พระอริยะเสพ เพราะพระอริยะ
 ทั้งหลายนั้นเองเสพอาศัยแล้ว. ชื่อว่าถึงซึ่ง
 อันนับว่า นิพพาน เพราะความที่ความเป็น
 ทุกข์ทั้ง ๓ ประการดับไป. คำว่า
อริยปัญญา ได้แก่มรรคปัญญาและผลปัญญาที่

^๑ ฉ. นิพฺพตฺติภาวโต.

^๒ ฉ. อริยํ ปณฺณตฺติ.

คุณระพินทร จารุคูล

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

นิเทศ)พรรณนากฎว่าด้วยความสำเร็จความ เป็นอริยบุคคลมีความเป็นอาหุไนยบุคคลเป็นต้น ๕๘๓

บริสุทธิแล้ว. บทว่า อิมิสสาปิ โยค
นิโรธสมาปตฺติยา แปลว่านิโรธสมาบัติขั้นนี้.
คำว่า ความสามารถในการเข้า ได้แก่
ความสามารถเข้า.

อาหุเนยฺยภาวาทิสัทธีกถาวณฺณนา

**พรรณนากฎว่าด้วยความสำเร็จความ
เป็นอริยบุคคล มีความเป็นอาหุไนย
บุคคลเป็นต้น**

๘๘๕. อาหุเนยฺยภาวาทิสัทธา

๘๘๕. คำว่า ความสำเร็จความเป็น

อาหุเนยฺยปาหุเนยฺยทกฺขิณฺเณยฺยอณฺชลิ^๑กรณฺเณย-
อนุตฺตรปณฺณกฺเขตฺตภาวาทิสัทธา. อวิเสเสนาติ
ทสฺสสนมคฺคปณฺณาทีวิเสเสน วิณา, เอติสฺสา
โลกุตฺตรปณฺณาย. อาเนตฺวา หุณิตฺตพฺพนฺติ
อาหุณฺ, ทูรโตปิ อาเนตฺวา ทาทพฺพทานฺ, อวิเสเสนาติ
ตํ ปฏิคฺคเหตฺ ญตฺโตติ อาหุเนยฺโย. ปาหุณฺ
วุจฺจติ อากนฺตูกทานฺ, ตํ ปฏิคฺคเหตฺ

อริยบุคคล มีความเป็นอาหุไนยบุคคล
เป็นต้น ได้แก่ความเป็นผู้สำเร็จความเป็น
อาหุไนยบุคคล ความเป็นปาหุไนยบุคคล
ความเป็นทกขิณเณยบุคคล ความเป็นอณฺชลิ-
กรณฺเณยบุคคล และความเป็นบุญเขตอัน
ยอดเยี่ยม. คำว่า โดยไม่แปลกกัน คือ
เว้นจากความแปลกกันแห่งทัศนะและมรรค-

^๑ ฉ. ...อณฺชลิ...เอวมฺปริปี.

ยุตโตติ ปาหุเนโย. ทกขิณ อรหัตติ ปัญญา, บทว่า เอติสสา โยค โลกุตตรปณฺฑาย
 ทกขิณโย, อณฺชลีกรณํ อณฺชลีกรมมํ, ตํ แปลว่า ของโลกุตตรปัญญานี้. เครื่อง
 อรหัตติ อณฺชลีกรณโย. อนุตฺตรํ อุตฺตมํ สักการะที่นำมาบูชา เหตุนี้ จึงชื่อว่า
 สุตฺตานํ ปุนฺณวิรุหนฺจฺจานนฺติ อนุตฺตรํ อาหุเน ได้แก่ทานที่บุคคลพินำมาแม้แต่ที่
ปุนฺณกฺเขตฺตํ โลกสฺสาติ อยมฺเตถ สงฺเขโป. ไกลแล้วถวาย บุคคลควรแล้วเพื่อรับอาหุเน
 วิตุถาโร ปน เหฏฺฐา วุตฺโตเยว. คือเครื่องสักการะที่นำมาบูชา เหตุนี้
 จึงชื่อว่า ปาหุเนโย ผู้ควรรับเครื่อง
 สักการะที่พินำมาบูชา. ทานที่พินำมาให้แก่แขก
 ผู้มาถึงชื่อว่าปาหุเน บุคคลควรแล้วเพื่อรับ
 ปาหุเน คือของต้อนรับแขกนั้น เหตุนี้
 จึงชื่อว่า ปาหุเนโย ผู้ควรรับของต้อนรับ-
 แขก. บุคคลย่อมควรซึ่งทักษิณา เหตุนี้
 จึงชื่อว่า ทกขิณโย ผู้ควรซึ่งทักษิณาทาน,
 การกระทำอณฺชลีชฺชอณฺชลีกรมฺม บุคคลย่อม
 ควรซึ่งอณฺชลีกรมฺมนั้น เหตุนี้ จึงชื่อว่า
อณฺชลีกรณโย ผู้ควรกระทำอณฺชลีกรมฺม.
 บุคคลเป็นสถานทั้งอกงามแห่งบุญ ของสัตว์
 ทั้งหลายอันยอดเยี่ยม คือสูงสุด เหตุนี้
 จึงชื่อว่า เป็นบุญเขตอันยอดเยี่ยมของโลก
 ที่กล่าวมานี้เป็นความย่อในที่นี้. ส่วนความ

คุณทองทวี-คุณหงส์ ฉายางาม

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

พิสดาร ข้าพเจ้าได้กล่าวแล้วในหนหลัง
นั้นแล.

๔๘๖. มนทาย วิปัสสนาย อากโตติ
อติกขาย วิปัสสนาย วเสน ปจมี มคฺคปณฺณิ
ภาเวตฺวา โสตาปนฺนภาวํ อากโต.
สทฺธาทีนํ มุหฺนํ อินฺทฺริยานํ วเสน
มฺหิณฺทฺริโยปิ สมานอ. สตัดฺกชตฺตฺปรโมติ
สตัดฺกชตฺตฺ ปรมา ภวูปตฺติ อตฺตภาวคฺคหณฺ, คโต
ปรํ อฏฺจมี ภวํ นาทิยตีติ
สตัดฺกชตฺตฺปรโม. สํสริตฺวาติ ปฏิสนฺธิคฺคหณ-
วเสน อปรารปํ คนฺตฺวา. ทุกฺขสฺสนตฺ
กโรตีติ วฏฺฏทุกฺขสฺส ปริยฺนตฺ ปริโยสานํ
กโรตี. อยํ กาเลน เทวโลกสฺส, กาเลน
มนุสฺสโลกสฺสชาติ มิสฺสกสฺส ภวสฺส วเสน
"สตัดฺสฺสคฺคิภเว สํสริตฺวา"ติ วุตฺโต. กุลโต
กุลํ คจฺจตีติ โกลงฺโกลอ. โสตาปตฺติผล-
สจฺฉิกริยโต ปฏฺจาย ทิ นิจฺกุลเล อูปตฺติ
นาม นตฺถิ, มหาโภคกุลเลสุเยว นิพฺพตฺตตีติ
อตฺถอ. เทว วา ตีณิ วา กุลานีติ

๔๘๖. คำว่า มาโดยวิปัสสนาอย่าง
อ่อน ความว่าเจริญมรรคปัญญาขั้นต้นด้วย
อำนาจวิปัสสนาอันไม่กล้า มาสู่ความเป็น
พระโสดาบัน. แม้เป็นผู้มีอินทรีย์อ่อนด้วย
อำนาจอินทรีย์ทั้งหลายอย่างอ่อน มีศรัทธา
เป็นต้น. คำว่า สตัดฺกชตฺตฺปรมะ อธิบายว่า
การเข้าถึงภพ คือการถือเอาอัตภาพมี
๑ ครั้งเป็นอย่างยิ่ง พระโสดาบันโดยย่อ
ไม่ถือเอาภพที่ ๘ ยิ่งไปกว่านั้น เหตุนี้
พระโสดาบันนั้น ชื่อว่าสตัดฺกชตฺตฺปรมะ (มี
การเข้าถึงภพมี ๑ ครั้งเป็นอย่างยิ่ง).
คำว่า ท่องเที่ยวไป คือไปสู่ภพอื่นจากภพอื่น
ด้วยอำนาจการถือปฏิสนธิ. คำว่า ย่อ
กระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ คือย่อมกระทำที่สุด
รอบ ได้แก่การจบลงแห่งวัฏทุกข์ได้. พระ-
โสดาบันสตัดฺกชตฺตฺปรมะประเภทนี้ ท่าน
อาจารย์กล่าวว่า "ท่องเที่ยวไปในสุคติภพ

เทวมนุสฺสวเสน เทว วา ตโย วา ภเว. ๑ ภพ" ด้วยอำนาจภพที่เจือกัน คือบางกาล
 อิติ อยมฺปิ มิสฺสกกภเวเนว กถิตฺโต. เทวโลก บางกาลมนุษย์โลก. พระโสคาบัน
 เทสนามตฺตเมว เจตฺติ "เทว วา ตินิ ประเภทใด ย่อมไปจากตระกูลสู่ตระกูล
 วา"ติ. ยาว ฉฺจฺจภวา สัสรนฺโตปิ เหตุนั้น พระโสคาบันประเภทนั้น ชื่อว่า
 โกลงฺโกโลว โทติ. อตฺตภาวคฺคหณสงฺขาทิ โกลังโกละ (ผู้ไปจากตระกูลสู่ตระกูล).
 เอกํเยว ขนฺธพฺชี เอตสฺส อตฺถิติ เอกพีชี. ก็จำเดิมแต่การกระทำให้แจ้ง ซึ่งโสคา-
 "มานุสฺสํ ภาวน"ติ อิทมฺปิ เทสนามตฺต. ปัตติผล ชื่อว่า การเกิดในตระกูลต่ำย่อม
 "เทวภวํ นิพฺพตฺเตติ"ติปิ วตฺตํ ฏฺฐติเยว. ไม่มี, อธิบายว่าพระโสคาบันย่อมบังเกิดใน
 โภ ปเนเตสํ อิมํ ปเภทํ นิยมเตตฺติ ? ตระกูลสูงที่มีโทษมากอย่างเดียวกัน. คำว่า
 ตินฺณํ มคฺคานํ วิปสฺสนา. สเจ หิ อุมฺริ สู่ตระกูล ๒ หรือ ๓ ตระกูล ความว่า
 ตินฺณํ มคฺคานํ วิปสฺสนา พลวตี โทติ, สู่ภพ ๒ หรือ ๓ ภพ ด้วยอำนาจเป็น
 เอกพีชี นาม โทติ. ตโต มนฺทาย เทวคา และมนุษย์. พระโสคาบัน
 โกลงฺโกโล, ตโต มนฺทตฺตราย โกลังโกละแม้นี้ ท่านกล่าวด้วยอำนาจภพที่
 สตฺตคฺคขตฺตปรโม. ระคนกันนั่นเอง ด้วยประการฉะนี้. ก็คำว่า

"๒ หรือ ๓ ตระกูล" นี้ เป็นเพียงเทศนา
 เท่านั้น. แม้เมื่อท่องเที่ยวไปจนถึงภพที่ ๖
 ก็จัดว่าเป็นโกลังโกละนั้นเอง. พืชคือชั้น
 ครึ่งเดียวเท่านั้น กล่าวคือการถือเอา
 อรรถภาพมีอยู่แก่พระโสคาบันนี้ เหตุนั้น
 พระโสคาบันประเภทนี้ ชื่อว่า เอกพีชี (มีพืช

คุณทองทวี-คุณพงศ์ ฉายางาม

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

นิเทศ)พรรณนาภาว่าด้วยความสำเร็จความ เป็นอริยบุคคลมีความ เป็นอาหุโนยบุคคล เป็นต้น ๕๔๑

ครั้งเดียว). แม้คำว่า "ยังภพอันเป็นของ
มนุษย์" นี้ ก็เป็นเพียงเทศนา. แม้จะกล่าว
ว่า "ยังภพของเทพให้เกิด" ก็ควร
เหมือนกัน. ถามว่า ก็ใครกำหนดประเภทนี้
ของพระโสคาบันเหล่านี้? ตอบว่า วิปัสสนา
แห่งมรรคทั้ง ๓ ชั้นกำหนด. ก็ถ้าว่า
วิปัสสนาแห่งมรรคทั้ง ๓ ข้างบน เป็น
ธรรมชาติมีกำลัง พระโสคาบัน ก็ชื่อว่าเป็น
เอกพีซี. พระโสคาบันเป็นโกล้งโกละ ด้วย
วิปัสสนาที่อ่อนกว่านั้น เป็นสกัดกั้นตัดอุป
ด้วยวิปัสสนาที่อ่อนยิ่งกว่านั้น.

๔๔๑. ปฏิสนธิวเสน สกั อากจฺจตีติ
สกทาคามี. สกัเทวาตี เอกวารัเยว. "อิมิ
โลกิ อากนฺตฺวา"ติ อิมินา ปณฺจสุ
สกทาคามีสุ จตฺตารโ วชฺเชตฺตฺวา เอโกว
คหิตฺโต. เอกจฺจโจ หิ อิตฺ สกทาคามีผล
ปตฺตฺวา อีเชว ปรินิพฺพาทิ, เอกจฺจโจ อิต
ปตฺตฺวา เทวโลเก ปรินิพฺพาทิ, เอกจฺจโจ
เทวโลเก ปตฺตฺวา ตตฺถเว ปรินิพฺพาทิ,

๔๔๑. พระอริยบุคคลประเภทใด
ย่อมมาอีกครั้งเดียว ด้วยอำนาจการปฏิสนธิ
เหตุนี้ พระอริยบุคคลประเภทนั้น ชื่อว่า
สกทาคามี (ผู้มาอีกครั้งเดียว). คำว่า
อีกครั้งเดียวเท่านั้น คืออีกวาระเดียว
เท่านั้น. ด้วยคำว่า "มาสู่โลกนี้" นี้ ท่าน
เว้นพระสกทาคามี ๔ ประเภทในบรรดา
พระสกทาคามี ๕ ประเภท แล้วถือเอาแต่

ค.ญ.แม้นมณี-ค.ญ.เหมือนแก้ว จารุตุล
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เอกจุใจ เทวโลก ปตฺวา อธิ ประเภทเดียวเท่านั้น. จริงอยู่ พระ-
 อุบฺปะชิตฺวา^๑ ปรินิพฺพาคิ. อิมะ จตฺตารอปี สกทาคามีบางประเภทบรรลุสกทาคามีผลใน
 อธิ น คหิตา. โย ปน อธิ ปตฺวา โลกนี้แล้วปรินิพพานในโลกนี้แหละ, บาง
 เทวโลก ยาวตายุก็ วสิตฺวา ปุน อธิ ประเภทบรรลุในโลกนี้แล้ว ปรินิพพานใน
 อุบฺปะชิตฺวา^๑ ปรินิพฺพาคิ, อัย อธิ คหิตอ. เทวโลก, บางประเภทบรรลุในเทวโลก
 แล้วปรินิพพานในเทวโลกนั้นแหละ, บาง
 ประเภทบรรลุในเทวโลกแล้ว เกิดในโลกนี้
 จึงปรินิพพาน. พระสกทาคามีทั้ง ๔ ประเภท
 นี้มิได้ถือเอาในที่นี้. ก็พระสกทาคามี
 ประเภทใดบรรลุในโลกนี้ แล้วอยู่ตลอดอายุ
 ในเทวโลก แล้วกลับมาเกิดในโลกนี้อีกจึง
 ปรินิพพาน, พระสกทาคามีประเภทนี้ท่าน
 ถือเอาในที่นี้.

๕๔๘. ปฏิสนธิวเสน อธิ อนาคมนโต
อนาคามี. , อินฺทริยเวมตฺตตาวเสนาคิ
 สหุธาที่น^๒ วิมุตฺติปริปกฺกอินฺทริยานํ
 ปโรปรียตฺเตน. ปณฺจธา อธิ วิหาย นิฏฺโฐ

๕๔๘. พระอริยบุคคล ชื่อว่าอนาคามี
 เพราะไม่มาในโลกนี้ ด้วยอำนาจปฏิสนธิ.
 คำว่า ด้วยอำนาจความต่างแห่งอินฺทริย
 คือ ด้วยความหย่อนและยิ่งแห่งอินฺทริยอันบ่ม

^๑ ฉ. อธิอุบฺปะชิตฺวา.

^๒ ฉ. วิมุตฺติปริปาจกอินฺทริยานํ.

นิเทศ)พรรณากถาว่าด้วยความสำเร็จความเป็นอริยบุคคลมีความเป็นอาหุไนยบุคคลเป็นต้น ๕๘๕

โหตีติ โส อนาคามี อนุตราปรีนิพพายี- วิมุตติมีศรัทธาเป็นต้น. คำว่า ย่อมเป็นผู้ละ
อาทิภาเวน ปณฺชบุปกาเรน อิมํ โลกํ อัทธภาพในโลกนี้ไปแล้ว โดยประการ ๕ จึง
ปชิตฺตฺวา ปรีนิพพายนโก โหตี. สำเร็จ ความว่า พระอนาคามีนั้น ย่อมเป็น
อายุเวมชฺชุตฺตํ อนุตราเยว กิเลสปรี- ผู้ละโลกนี้โดยประการทั้ง ๕ ด้วยความเป็น
นิพพานเนน ปรีนิพพายนโก อนุตรา- ประเภทอันตราปรีนิพพายีเป็นต้น แล้วจึง
ปรีนิพพายี. อุพฺพจฺจติ วา อุปกนฺตฺวา ปรีนิพพาน. พระอนาคามี ชื่อว่าอันตรา-
กาลกิริยํ. อุปฺปโยเคนาติ อธิมตฺตฺบุปฺปโยเคน ปรีนิพพายี เพราะปรีนิพพานด้วยกิเลส
วินา อุปฺปกสิเรเนว ติกฺขินฺทฺริยตาย ปรีนิพพานในระหว่างท่ามกลางอายุนั้นเอง.
สุเชเนว. สฺปฺปโยเคนาติ เอตฺถ วุตฺต- อีกอย่างหนึ่ง คำว่า อุพฺพจฺจ แปลว่า
วิปริยาเยน อตฺถโถ เวทิตฺตฺพโ. อุทฺธฺวาทิ- เข้าไปทำกาลละ. คำว่า โดยไม่ต้อง
ภาเวน อุทฺธมฺสฺส ตณฺหาโสຕํ, วฏฺฏโสຕํ ประกอบความเพียรนัก ความว่า โดยเว้น
วาทิ อุทฺธฺโสโต. อุทฺธํ วา กนฺตฺวา จากการประกอบความเพียร อันมีประมาณ
ปฏฺิลกิตฺตฺพโต อุทฺธมฺสฺส มคฺคโสຕนฺติ ยิ่ง มีความลำบากเพียงเล็กน้อยเท่านั้น
อุทฺธฺโสโต. ปฏฺิสนฺธิวเสน อกนฺนิจฺจวํ ง่ายที่เดียว เพราะความเป็นผู้มีอินทรีย์
กจฺจตฺติ อกนฺนิจฺจกามี. กล้า. ในคำว่า โดยต้องประกอบความ
เพียรหนัก นี้ ก็พึงทราบเนื้อความตาม
ปริยายต่างจากที่กล่าวแล้ว. พระอนาคามี
ชื่อว่าอุทฺธงฺโสโต เพราะมีความหมายว่า

^๑ ฉ. ปรีนิพพายนโต.

มีกระแสคือคัตถา หรือกระแสคือวิญญะใน
เบื้องบน เพราะภาวะที่นำไปในเบื้องบน.
อีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่าอุทฺธโสโต เพราะมี
ความหมายว่ามีกระแส คือมรรคในเบื้องบน
เพราะต้องไปในเบื้องบนแล้วจึงได้เฉพาะ.
ชื่อว่าอกนิฐคามิ เพราะมีความหมายว่า
ไปสู่อกนิฐภพด้วยอำนาจปฏิสนธิ.

ยตุตฺตปฺปนโนติ^๑ อวิหาทีสุ ยตุต
ยตุต อฺปฺปนโน^๒ อิมสํ ปน อนาคามินํ ๑
ปเภทชานนตฺถํ อฺทฺธโสโตอกนิฐคามิจตฺถกํ ๑
เวทิตพฺพํ : โย หิ อวิหาโต^๓ ปฏฺจาย ๑
จตฺตารโ ทเวโลเก โสเชตฺวา อกนิฐํ ๑
คนฺตฺวา ปรีนินฺพาทิ, อยํ อฺทฺธโสโต ๑
อกนิฐคามิ นาม. โย ปน เภฏฺจา ตโย ๑
ทเวโลเก โสเชตฺวา สฺทสฺสีทเวโลเก ๑
จตฺวา ปรีนินฺพาทิ, อยํ อฺทฺธโสโต ๑
๐

บพว่า ยตุตฺตปฺปนโน ความว่า เกิดใน
ภพใด ๆ ในบรรดาภพทั้งหลายมีอวิหา
เป็นต้น. ก็เพื่อความเข้าใจประเภทของ
พระอนาคามีเหล่านี้ พึงทราบพระอุทฺธัง-
โสโตอกนิฐคามิทั้ง ๔ ประเภทไว้ : คือ
พระอนาคามีประเภทใด ยังทเวโลกทั้ง
๔ ชั้น ตั้งแต่ชั้นอวิหาไปให้หมดจดแล้วไปสู่
อกนิฐภพแล้วปรีนินฺพาน, พระอนาคามี
ประเภทนี้ ชื่อว่าอุทฺธังโสโตอกนิฐคามิ

^๑ ฉ. ยตุตฺตปฺปนโนติ.

^๒ ฉ. อฺปฺปนโน, เอวมฺปรีติ.

^๓ ฉ. อวิหาโต.

นิเทศ)พรรณนากถาว่าด้วยความสำเร็จความ เป็นอริยบุคคลมีความ เป็นอาหุไนยบุคคลเป็นต้น ๕๔๑

นอภินิฏฐคามิ นาม. โย อิติ อภินิฏฐเมว แปลว่า ผู้มีกระแสในเบื้องต้นไปสู่อกนิฏฐภพ.
 คนุตวา ปรินิพพาติ, อัย นอทธังโสโต ส่วนพระอนาคามีประเภทใด ยังเทวโลก
นอภินิฏฐคามิ นาม. โย ปน เหฏฐา ๓ ชั้นในเบื้องต้นทำให้หมดจดแล้ว ตั้งอยู่ใน
 จตุสฺส เทวโลกเสถ ตตถ ตตฺถเทวโลกชั้นสุดท้ายแล้วปรินิพพาน พระ-
 ปรินิพพาติ, อัย นอทธังโสโต นอภินิฏฐคามิ อนาคามีประเภทนี้ ชื่อว่าอูทธังโสต-
 นาม. เอเต ปน อวิหเส อูปนฺนสมนฺนตรา นอภินิฏฐคามิ แปลว่าผู้มีกระแสในเบื้องต้น
 อายุเวมขณฺโณ อูปตฺวา, ปตฺวา จ ไม่ไปสู่อกนิฏฐภพ. พระอนาคามีประเภทใด
 ปรินิพพายนฺวเสน ตโย อนฺตรา- ไปสู่อกนิฏฐภพทีเดียว จากมนุษย์โลกนี้แล้ว
 ปรินิพพายิน, เอโก อูปทจฺจปรินิพพายี, ปรินิพพาน พระอนาคามีประเภทนี้ ชื่อว่า
 เอโก อูทธังโสโตติ ปณฺจ. เต นอทธังโสตนอภินิฏฐคามิ แปลว่าไม่มีกระแส
 อสงฺขารสสงฺขารปรินิพพายีวิภาเคน ทส ในเบื้องต้นไปสู่อกนิฏฐภพ. ส่วนพระ-
 โหนติ. ตถา อตฺตปสฺสทสฺสทสฺสทสฺสทสฺสสูติ อนาคามีประเภทใด ปรินิพพานอยู่ใน
 จตฺตารโ ทสกา จตฺตารโ. อภินิฏฐเจ เทวโลกนั้น ๆ เอง ในบรรดาเทวโลกทั้ง
 ปน อูทธังโสโต นตฺถิ. ตโย อนฺตรา- ๔ ชั้นเบื้องต้น พระอนาคามีประเภทนี้
 ปรินิพพายิน, เอโก อูปทจฺจปรินิพพายีติ ชื่อว่านอทธังโสตนอภินิฏฐคามิ แปลว่าไม่มี
 จตฺตารโ. เต อสงฺขารสสงฺขาร- กระแสในเบื้องต้นไม่ไปสู่อกนิฏฐภพ. ก็
 ปรินิพพายีวิภาเคน อฏฺฐาติ อฏฺฐจตฺตารโ. พระอนาคามีเหล่านี้ จัดเป็น ๕ คือ เป็น
 อนาคามีโน. อันทราบรินิพพายี ๓ ประเภท ด้วยอำนาจ
 ยังไม่ถึงท่ามกลางอายุ และถึงแล้วในลำดับ
 ที่เกิดขึ้นในชั้นอวิหาแล้วปรินิพพาน เป็น

บริษัทแชมแอนด์แนปแอสโซซิเอเตด จำกัด
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

อุพหัจจปรินิพพายี ๑ ประเภท เป็นอุทธัง-
 โสตะ ๑ ประเภท. ทั้ง ๕ ประเภทนั้นจัด
 เป็น ๑๐ โดยจำแนกเป็นอสังขารปรินิพพายี
 และสังขารปรินิพพายี. ในชั้นอตัปปา ชั้น
 สุตัสสา ชั้นสุตัสสี ก็เช่นเดียวกัน จึงรวม
 เป็น ๑๐ ประเภท ๔ ชั้น จัดเป็น
 ๕๐ ประเภท. ส่วนในชั้นอกนิฏฐภพไม่มี
 พระอนาคามีประเภทอุทธังโสตะ. พระ-
 อนาคามีอันตราปรินิพพายี ๓ ประเภท
 อุพหัจจปรินิพพายี ๑ ประเภท รวมเป็น
 ๔ ประเภท. พระอนาคามีทั้ง ๔ ประเภท
 นั้น จัดเป็น ๘ โดยจำแนกเป็นอสังขาร-
 ปรินิพพายีและสังขารปรินิพพายี ฉะนั้นจึง
 รวมพระอนาคามีได้ ๔๘ ประเภท.

โสตาปนนา ปน ปฏิปทาเกเทน ส่วนพระโสตาบันทั้งหลาย ว่าโดย
 จตุตตารโ สตุตทกขตตุปรมา, จตุตตารโ ประเภทปฏิปทา เป็นสัตตักขัตตุปรมา
 โกลงุโกลา, จตุตตารโ เอกพีชีโนติ ๔ ประเภท เป็นโกลังโกละ ๔ ประเภท
 สัทธาธูเรน ปฏิปนุนา ทวาทส, ตถา เป็นเอกพีชี ๔ ประเภท รวมผู้ปฏิบัติโดย
 ปณณาธูเรนาติ จตุวีสติ. สัทธาธูระ ๑๒ ประเภท โดยปัญญาธูระก็

เทศ)พรรณนากฎว่าด้วยความสำเร็จความเป็นอริยบุคคลมีความ เป็นอาหุไนยบุคคลเป็นต้น ๕๕๓

๑๒ ประเภทเหมือนกัน ฉะนั้นจึงรวม
พระโสคาบันได้ ๒๔ ประเภท.

สกทาคามิโน สุธณตวิโมกฺเขน
วิมุตฺตา ปฏิปทาวเสน จตฺตารอ, ตถา
อนิมิตฺตอปปตฺตวิโมกฺเขหิตฺติ ทฺวาทส.

พระสกทาคามีทั้งหลาย จัดเป็น
๔ ประเภท ด้วยอำนาจปฏิปทาที่หลุดพ้นได้
ด้วยสุทธวิโมกข์ จัดเป็นอย่างละ ๔
เหมือนกัน ด้วยอำนาจปฏิปทาที่หลุดพ้นได้
ด้วยอนิมิตตวิโมกข์ และอปปตติวิโมกข์
ฉะนั้นจึงรวมได้เป็น ๑๒ ประเภท.

๘๘๘. ตถา อรหนฺโต. เต ปน
ทฺวาทส ปณฺณาวิมุตฺตา, ทฺวาทส อุกฺโตภาค-
วิมุตฺตา, ทฺวาทส เตวิชฺชา, ทฺวาทส
ฉฬภิญฺญา, ทฺวาทส ปฏิสมฺภิตฺตปตฺตาคติ
สมสฺสญฺสี โทณฺติ. เอวเมเต สทฺธิ
ปจฺเจกสมฺพุทฺธสมฺมาสมฺพุทฺเธหิ จจตฺตาสีสา-
ธิกสํ อริยา. ยสฺมา เตสํ อริยภาวสทฺธิ
อริยาย ปณฺณากาวนาย, เตน วุตฺตํ
"อาหุเนยฺยภาวาทิสทฺธิปิ อิมิสฺสา โลกุตฺตร-
ปณฺณากาวนาย อานิสฺโส"ติ. โลกียวิชา-
ภิญฺญาหิ วินาปิ อุกฺโตภาควิมุตฺตตา โหตีติ

๘๘๘. พระอรหันต์ทั้งหลายก็เหมือน
อย่างนั้น. ก็พระอรหันต์เหล่านั้น ประเภท
ปัญญาวิมุตตะ (พ้นแล้วด้วยปัญญา) มี
๑๒ ประเภท อุกโตภาควิมุตตะ (พ้นด้วย
ส่วนทั้ง ๒) มี ๑๒ ประเภท เตวิชชะ
(ผู้ได้วิชา ๓) มี ๑๒ ประเภท ฉฬภิญญะ
(ผู้ได้ภิญญา ๖) มี ๑๒ ประเภท
ปฏิสัมภิตาปัตตะ (ผู้ถึงความแตกฉานใน
ปฏิสัมภิตา) มี ๑๒ ฉะนั้น จึงรวมเป็น
๖๐ ถ้วน. พระอริยบุคคลเหล่านี้ รวมกับ
พระปัจเจกสัมพุทเจ้า และพระสัมมา-

บริษัทแชมอนด์แนปแอสไซชิเอเต็ด จำกัด
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อุกโตภาควิมุตโต วิสุ คหิตโต. ยํ สนฺธาย สัมพุทธเจ้า ก็เป็นพระอรียะ ๑๔๖ ประเภท.
 วุตฺตุนฺติ ยํ จตฺตมกฺกปณฺณากาวันํ สนฺธาย เพราะความสำเร็จความเป็นอรียคุณ ของ
 เหมฺจฺจา สงฺเขปโต คากาเวณฺณายํ วุตฺตํ, พระอรียะเหล่านั้น ก็ด้วยการเจริญปัญญาอัน
 ตํ ปน วุตฺตาคารํ นิกมฺนวเสณ ทสฺเสตฺถ เป็นอรียะ ด้วยเหตุนี้ ท่านอาจารย์จึง
 "มกฺกกฺขณฺเ"ติอาทิ วุตฺตํ. กามํ จตฺตสฺปิ กล่าวว่า "แม้ความสำเร็จแห่งความเป็น
 มกฺกกฺขณฺเสฺ ตํ ชฎํ วิชฺเฎติ นาม, อริยบุคคล มีความเป็นอาหุไนยบุคคลเป็นต้น
 ผลกฺขณฺเสฺปิ ยถารทํ วิชฺฐิตชฺโฏ, ก็เป็นอันสงส ของโลกุตรปัญญาภาวนานี้".
 อกฺกผลกฺขณฺเเยว ปน สพฺพโส วิชฺฐิตชฺโฏ ความเป็นพระอรหันต์ ประเภทอุกโตภาควิ-
 ตโต ปรี วิชฺเฎตพฺพาย ชฎาย อภาวโต. วิมุตตะ แม้เว้นจากวิชาและอกิณฺญาที่เป็น
 เตเนตฺถ เหมฺจฺจา เหมฺจฺมิมกฺกปณฺณากาวันานิสํสํสํส วุตฺตตฺตาว จตฺตมกฺกปณฺณากาวันานิสํสํสํส
 วเสณ อตฺถิโต วุตฺโต. โลภียะ ก็ย่อมมีได้ เพราะเหตุนี้ พระ-
 อรหันต์ประเภทอุกโตภาควิมุตตะ ท่านจึง
 ถือเอาแผนกหนึ่ง. คำว่า ที่ข้าพเจ้า
หมายถึงกล่าวไว้ ความว่า ท่านอาจารย์
 หมายถึงการเจริญมรรคปัญญาขั้นที่ ๔ ใด

^๑ พระอรียบุคคล ๑๔๖ คือ พระโสดาบัน ๒๔ ประเภท + พระสกทาคามี ๑๒ ประเภท + พระอนาคามี ๔๔ ประเภท + พระอรหันต์ ๖๐ ประเภท + พระปัจเจกพุทธเจ้า ๑ ประเภท + พระสมมาสัมพุทธเจ้า ๑ ประเภท = ๑๔๖ ประเภท.

1. (เทศ) พรรณนาภาว่าด้วยความสำเร็จความเป็นอริยบุคคลมีความ เป็นอาหุโนยบุคคลเป็นต้น ๕๕๕

กล่าวไว้ใน การพรรณนาคาถาโดยย่อ ใน
บทหลัง ก็เพื่อจะแสดงการเจริญมรรคปัญญา
ชั้นที่ ๔ นั้น ซึ่งมีอาการได้กล่าวแล้วด้วย
อำนาจเป็นคำนิคม ท่านอาจารย์จึงกล่าวว่า
"ในขณะแห่งมรรค" ดังนี้เป็นต้น. ภิกษุ
ชื่อว่ากำลังสร้างชฎันในขณะแห่งมรรคทั้ง ๔
เป็นผู้มีชฎอันสร้างได้ แล้วตามควรแม้ในขณะ
แห่งผล ก็จริง ถึงอย่างนั้น ในขณะแห่งผล
อันเลิศนั้นเอง ชื่อว่ามีชฎอันสร้างได้แล้วโดย
ประการทั้งปวง เพราะไม่มีชฎที่จะต้องสร้าง
ยิ่งไปกว่านั้น. ด้วยเหตุนี้ เนื้อความ
เกี่ยวกับการเจริญมรรคปัญญาชั้นที่ ๔ ได้
กล่าวแล้ว เพราะได้กล่าวอานิสงส์แห่งการ
เจริญมรรคปัญญาชั้นต่ำในบทหลังในที่นี้แหละ.

รัตนตี อภิตี, อภิจินตี อตฺถ.
ตตฺถาติ อริยาย ปณฺฑากาวนาย.

คำว่า ความยินดี ได้แก่ความยินดียิ่ง
อธิบายว่า ความชอบใจยิ่ง. บทว่า ตตฺถ
โยค อริยาย ปณฺฑากาวนาย แปลว่า
ในการเจริญปัญญาอันเป็นอริยะนั้น.

คุณกรรมิกา ค.สุวรรณ และครอบครัว
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๘๘๐. อิมิสสา คาถายาติ อิมิสส์
คาถายั. คาถา หิ อตฺตโน อตฺตณฺทสฺส
วิสุทฺธิมคฺคสฺส อาธารภาเวน วุตฺตา,
สามิวจันฺ วา เอตํ อตฺตสฺส ทํสมฺพนฺธิ-
ภาวโต.

๘๘๐. สองบทว่า อิมิสสา คาถาย
แปลว่าในคาถานี้. ความจริงคาถาท่าน
อาจารย์ได้กล่าวไว้ด้วยภาวะ เป็นอาธาระ
ของวิสุทธิมรรค ซึ่งเป็นความหมายของตน
อีกอย่างหนึ่ง สองบทนี้เป็นฉฐฐวิภคติ
เพราะความที่ อตฺถ มีความสัมพันธ์กับคาถา
นั้น.

ปณฺณภาวนานิสฺสนิทฺเตสวณฺณนา นิฏฺฐิตา

พรรณนาปัญญาภาวนานิสฺสนิทเทศ จป

อิตฺติ เตวีสติมปริจฺเจทวณฺณนา.

พรรณนาปริเจทที่ ๒๓ จบด้วยประการฉะนี้.

นิกมณกถาวณฺณนา

๘๘๑. อิมิสฺสาทานิ คาถายาติอาทึนํ
คาถานํ อตฺถโธ เหมฺจฺจา วุตฺโต เอว. สฺวายํ
"วิสุทฺธิมคฺคํ ภาสิสฺสนฺ"ติ เอวํ ปฏฺฐินาโต
วิสุทฺธิมคฺโค เอตฺตาวตฺตา ภาสิโต โหตีติ
สมฺพนฺโธ.

พรรณนาถาทายพระคัมภีร์

๘๘๑. เนื้อความแห่งคาถาทังหลาย
มีคำว่า อิมิสฺสาทานิ คาถาย ข้าพเจ้าได้
กล่าวแล้วในหนหลังนั้นเทียว. เชื่อม
ความว่า วิสุทธิมรรคที่ข้าพเจ้าได้บัญญัติไว้
ว่า "ข้าพเจ้าจักกล่าววิสุทธิมรรค" ดังนี้

คุณกรรณิกา ต.สุวรรณ และครอบครัว

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

นั้น เป็นอันข้าพเจ้าได้กล่าวแล้ว โดย
ลำดับแห่งคำเพียงเท่านี้.

๘๙๒. ตตถาติอาทิส อัย
ปทสมุพฺพนุเชน สทฺธิ สงฺเขปตฺโต : เตส
"สีเล ปตฺติฏฺจายา"ติ กถายํ วุตฺตํ
สีลาทีปฺเปทานํ อตุถานํ ปณฺจนนฺมปี
มหานิกายานํ อฏฺฐกถานเย อฏฺฐกถาตฺนุติย
ตตฺถ ตตฺถ วุตฺโต โย วินิจฺฉโย, เยภฺยเยน
ค สพฺพ สมาหริตฺวา สมาเนตฺวา
นิกายนฺตรสฺส นิกายคตฺวาทโทสสงฺกเรหิ
มุตฺโต โส นิจฺฉโย ยสฺมา ปกาสีโต, ตสฺมา
วิสุทฺธิกาเมหิ โยคีหิ ตตฺถ^๑ วิสุทฺธิมคฺเค
อาทโร กรณฺเอยเววาทิ.

๘๙๒. ในบททั้งหลายมีชื่อว่า ตตถ
เป็นต้น มีความย่อพร้อมกับการเชื่อมบท
ดังต่อไปนี้ : เพราะ วินิจฉัยแห่งอรรถ
ทั้งหลายอันต่างโดยคุณมีศีลเป็นต้น ที่พระผู้มี
พระภาคตรัสในพระคาถาว่า "สีเล
ปตฺติฏฺจายา" เหล่านั้นใด เป็นวินิจฉัยที่ท่าน
กล่าวในอรรถกถานัย คือ ในแบบแผนแห่ง
อรรถกถาแห่งนิกายใหญ่ทั้ง ๕ ในที่นั้น ๆ,
วินิจฉัยนั้นพ้นจากความปะปนด้วยโทษ คือ
วาทะแห่งนิกายของนิกายอื่น ข้าพเจ้าจัก
รวบรวม ก็นำเอาวินิจฉัยนั้นทั้งหมดโดย
มากมาประกาศไว้ ฉะนั้น ความเอื้อเพื่อ
ในวิสุทฺธิมรรคนั้น อันโยคีทั้งหลาย
ปรารธนาวิสุทฺธิ ควรทำแท้แล.

^๑ ฉ. ม. เอตสมี.

คุณประสงค์-คุณอนุจิตร สัจจงพงศ์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

นิกมนกาดำโย

เอตตาวตาว^๑ :สุวิสุทธิสมาจาโร^๒

วิสุทธินยมณุตติ

วิสุทธิมคค โลกสส

ยทจจนุตวิสุทธิยา.

อภาสี กรุณาเวค-

สมุสสาหิตมานโส

มเทสิ วิบุโลพาร^๓-

วิสุทธิมติปาฏโว.

ตสส อตถิ ปกาเสตุ

กถามคค ปุราตนิ

นิสสาย ยา สมารทุธา

อตถสัวรรณนา มยา.

อายาจิโต สิทธคาม-

ปริเวณนิवासินา

ลาดาท้ายพระคัมภีร์

พระพุทธโฆษาจารย์ ผู้แสวงหาซึ่งคุณ
อันใหญ่ มีสมาจารอันบริสุทธิ์ด้วยดี
มีใจอันกำลังแห่งความกรุณา ให้
อุตสาหะดีแล้ว มีความปราศเปรื่อง
แห่งปรีชาญาณ อันไพบุลย์โอฟารและ
บริสุทธิ์ ได้ภาษิตพระวิสุทธิมรรค ซึ่ง
ประคัษด้วยนัยอันบริสุทธิ์ใด เพื่อความ
บริสุทธิ์อย่างแท้จริงแก่โลก.

อรรถสังวรรณนา อันใดที่ข้าพเจ้าผู้อันพระเถระผู้มีนามว่า ทาสุนาคะ

ผู้มีอาจาระอันบริสุทธิ์ มีปัญญา

ผู้สำนักอยู่ ณ บริเวณแห่งสิทธคาม

ได้อำราธนาแล้ว ได้อาศัยกถามรรค

อันมีมาก่อนปรารภด้วยดี เพื่อ

^๑ ฉ. เอตตาวตาว จ.^๒ ฉ. สุวิสุทธิสมาจาโร.^๓ ฉ. วิบุโลพาท-

คุณประสงค์-คุณอนุจิตร สัจจงงค์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

Bhumibalo Bhikkhu Foundation Notice

1. In case of your "Bhumibalo Bhikkhu" CANON contains the following deficiencies :

- Page(s) missing
- Page number(s) not in order
- Printing(s) unclear/unreadable

Please return such defect CANON to

Bhumibalo Bhikkhu Foundation Wat Srakesa Compound

Chakrabardibong Road

BANGKOK 10100

Tel.2230316, 2218001

The Foundation will immediately replace you with a new copy and will also refund you the return postage.

2. If you found any error(s) in your CANON copy, please let us know so that the correction(s) can be done accordingly.

Thank you very much for your kind cooperation.

ใบแจ้ง

มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ ขอเรียนให้ทราบว่า

1. ท่านที่ได้รับพระคัมภีร์ ฉบับ "ภูมิพลโลกิขุ" แล้วปรากฏว่าพบข้อบกพร่องในเนื้อหาพระคัมภีร์ เป็นต้นว่า

- หน้าหนังสือขาดหายไป
- เลขหน้าหนังสือไม่เรียงตามลำดับ
- ข้อความพิมพ์เลอะเลือน อ่านไม่ชัด

ฯลฯ

โปรดส่งพระคัมภีร์คืนไปยัง มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ ในบริเวณวัดสระเกศ ฯ
ถนนจักรพรรดิพงษ์ กรุงเทพฯ 10100
โทร.223-0316, 221-8001

มูลนิธิ ฯ ยินดีส่งพระคัมภีร์เล่มใหม่ชดเชยให้ท่าน ทางไปรษณีย์ทันที และจะออกค่าใช้จ่ายในการส่งหนังสือคืนให้ท่านด้วย

2. ถ้าหากท่านพบคำผิด กรุณาแจ้งมาด้วย เพื่อแก้ไขให้ถูกต้องต่อไป

ด้วยความขอบพระคุณอย่างยิ่ง.

เถเรน ทาจนาเคน

สุทธจาเรน ธิมตา.

สา เอสา ปรมตถานัน

ตตถ ตตถ ยถารหิ

นิธานโต ปรมตถ-

มณชสา นาม นามโต.

สมปตฺตา ปรีณฺญานัน

อนากุลวินิจฺจยา

อฏฺฐาสีติปฺปมาณาย

ปาฬิยา ภาณวารโต.

อิติ ตํ สงฺขโรนฺฺเตน

ยนฺตํ อธิคตํ มยา

บุณฺณํ ตสฺสํภาเวน

โลกนาถสฺส สาสเน.

โอคาเหตฺวา วิสฺสุทฺถาย

สีลาธิปฏฺิบัติคฺติยา

สพฺเพปิ เทหิโน โหนฺตุ

วิมุตฺติรสภาคิโน.

ประกาศเนอความ แห่งพระวิสุทธิ-
มรรคนั้น.

อรรถสังวรรณานี้ขึ้นโดยชื่อ มีชื่อว่า
ปรมัตถมณชสา เพราะบรรจุพระ-
ปรมัตถธรรมไว้ในที่นั้น ๆ ตามควร.
มีวินิจฉัยไม่อากุลถึงความสำเร็จรอบ
โดยพระบาลีประมาณ ๘๘ ภาณวาร.

บุญนั้นใด อันข้าพเจ้าผู้รจนาคัด-
สังวรรณานี้ได้รับแล้ว ด้วย
อานุภาพแห่งบุญนั้น ขอสรรพสัตว์
ทั้งหลาย จงหยั่งลงในพระศาสนา
ของพระโลกนาถ ด้วยการปฏิบัติคุณ
มีศีลเป็นต้นอันบริสุทธิ์ จงเป็นผู้มีส่วน
แห่งวิมุตติรส.

คุณประสงค์-คุณอนุจิตร สัจจงงค์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

จิรั ทิฏฐตุ โลกสมิ

สมมาสมพุทศาสนา

ตสมิ สการวา นิจจ

โหนตุ สพุเพิ ปาณโน.

ขอพระศาสนา ของพระสัมมา-

สัมพุทธเจ้า จงดำรงอยู่ในโลกสิ้น

กาลนาน ขอสรรพสัตว์ทั้งหลายจงมี

ความเคารพในพระศาสนาของพระ-

สัมมาสัมพุทธเจ้านั้นเนื่องนิത്യ.

สมมา วสสุต กาลเณ

เทโว, ราชา มหิปติ

สทุธมมนิรโต โลก

ธมเมเนว ปสาสตุติ.

ขอฝนจงตกต้องตามฤดูกาล ขอพระ-

ราชาผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน ผู้ยืนคืออยู่

เป็นนิจในพระสัทธรรม จงปกครอง

โลกโดยธรรมเทอญ.

พทตติตถวิหารวาสินา อวาริชมมปาเลน

กตา

ปรมตถมณชูลา นาม วิสุทธิมคคมหาฎีกา

ปริสมตตา?

วิสุทธิมรรคมหาฎีกา ชื่อว่าปรมาภิไธยชูลา

อาจารย์พระธรรมपालะ สำนักพทตติตถ-

วิหาร รจนาแล้ว

จบบริบูรณ์.

๑ ฉ. วิสุทธิมคคมหาฎีกา สมตตา.

คุณประสงค์-คุณอนุจิตร สัจจงงค์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ทุกขปุตตา จ นิตทุกขา

ภยปุตตา จ นิตภยา

โสภปุตตา จ นิสโสกา

เขมัม ปโปนตุ ปาณิน.

ขอสัตว์ทั้งหลายผู้ได้รับทุกข์ จง

ปราศจากทุกข์ ผู้ได้รับภัย จงนิราศ-

ภัย ผู้เศร้าโศก จงไม่มีโศก

ถึงความเกษม เทอญ.